

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

RUDOLF VRBA,

KATOLÍK A ANTISEMITA

Jonáš Pešek

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Jiří Pokorný, CSc.

Studijní program:D-ZSV

2018

Obsah

Obsah	2
Úvod.....	1
1 Fenomény doby.....	3
2 Rudolf Vrba	15
3 Rudolf Vrba v časopise Čech: politický týdeník katolický.....	48
Závěr	53
UŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	60

Úvod

Kněz Rudolf Vrba (1860 - 1939) prožil život plný paradoxů. Pocházel z maloměstského prostředí, kde církevní kariéra znamenala jistý způsob zabezpečení nadaného mladého muže. Vinou okolností, které nemohl ovlivnit, však většinu života po studiích prožil v hmotné nouzi. Do historie vstoupil jako Masarykův odpůrce za hilsneriády, ačkoliv šlo pouze o výsek z jeho dlouhého a literárně plodného života. Byl aktivním antisemitou a zemřel několik měsíců po té, co jeho vlast obsadila nacistická vojska. Nejspíš však necítil zadostiučinění, neboť vedle toho, že považoval za nebezpečí národ židovský, vystupoval celý život i proti germanizaci. Kvůli Vrbově roli v hilsneriádě a formování českého antisemitismu pak téměř zcela upadla v zapomenutí jeho teoretická práce na poli ekonomiky a sociálních věd. Minimálně shromážděným materiálem však tato jeho činnost představuje významný přínos k poznání dané problematiky.

Poslední podobný paradox pak přinesla historie krátce po smrti kněze Vrby. Z Osvětlemi se tehdy podařilo utéci dvěma mužům, kteří podrobně informovali svět o hrůzách nacistického vyhlazovacího tábora. Jeden z těchto mužů se shodou okolností jmenoval také Rudolf Vrba. Jméno, které nesl známý český antisemita, se tak dostalo do celoevropského povědomí ve spojitosti s odporem k této ideologii.

Tento text si klade za cíl analyzovat osobnost kněze Rudolfa Vrby jako intelektuála se širokým tematickým záběrem vlastní tvorby, tkvící plně v myšlenkových modelech dané epochy. Stanoví základní prvky nejen jeho antisemitských veřejných projevů, ale i jeho idejí náboženských, vlasteneckých, ekonomických a sociálních. Bude tak učiněno na základě deskriptivní analýzy jednak Vrbových knih, jednak jeho novinářské činnosti. Protože však Vrba publikoval v řadě dobových periodik a tento text má omezený rozsah, bude podrobně využito pouze jedno z nich, - Čech, politický týdeník katolický. Volba tohoto časopisu je namátková, má za cíl zařadit Vrbovu interakci s médii (vlastní

tvorbu i články o něm) do kontextu dobové každodennosti. Kromě souhrnné charakteristiky Vrbovy literární a veřejné činnosti bude tato zařazena do kontextu dobového, ale i dnešního, intelektuálního antisemitismu. Bude to provedeno srovnáním Vrbových postojů s postoji jiných intelektuálů zabývajících se židovstvím (konkrétně Jakuba Demla jako zástupce katolických intelektuálů tohoto smýšlení a Ivana Olbrachta jako zástupce intelektuálů světských). Dále bude stručnou obsahovou analýzou několika současných radikálně pravicových materiálů poukázáno na způsoby, jimiž tato část české společnosti reflektuje na svého předchůdce - bělského pátera.

Z Vrbovy rozsáhlé literární tvorby se práce podrobněji zabývá zejména dvěma texty, v nichž v různých fázích života shrnul své názory. Obě práce mají omezený rozsah, což Vrba donutilo extrahovat jádro svých myšlenek, a co nejpřesněji tak definovat jak chápe tu kterou problematiku. Těmito pracemi jsou „Program strany křesťanskosociální“, který Vrba sepsal roku 1897 a kniha „Nebezpečí druhé války světové“, kterou vydal v závěru své autorské dráhy roku 1925. Tato kniha není jen bezpečnostně politickou analýzou, jak se jeví z jejího názvu. Vrba zde kromě kapitol o zbrojení, revanšismu a různých koalicích v Evropě zveřejňuje různé dobové projevy a přepisy dokumentů, své polemiky s různými dobově známými autory, pohled na české dějiny, marxismus a domnělou úlohu Židů v něm. Na závěr připojil i kapitolu o svém životě. Jako všechny Vrbovy práce přináší kniha řadu údajů, jako jsou dobové statistiky, odkazy na současnou literaturu atd., materiálově je velmi bohatá. Spíše než svět, jaký byl ve dvacátých letech minulého století, však „Nebezpečí druhé války světové“ ukazuje vlastní myšlenkový svět Vrbův. A to v podobě, jaká se vytvořila za dlouhý a angažovaný život bělského kaplana.

Tento text téměř zcela pomíjí práci s archivními prameny. Důvodem je fakt, že po Vrbovi nezůstala významnější písemná pozůstalost, která by byla odevzdána některé paměťové instituci. Na vině je pravděpodobně zapomenutí, do něhož Vrba upadl v posledním období svého života. Pouze relativně malý fond archiválií, jejichž původcem je Rudolf Vrba, se nachází v Literárním archivu památníku

národního písemnictví v Praze. Badatelské využití tohoto fondu je omezeno - fond není dosud zpracován. Mně jakožto autoru tohoto textu byl přesto výjimečně povolen přístup k archiváliím. Mohu proto tyto dosud badatelsky neznámé archiválie využít jako pramen a zároveň zpracovat prvotní charakteristiku souboru dokumentů, kterou případně mohou využít další zájemci o dané téma.

Prosopografická bádání o veřejně činných osobnostech také obvykle pracují s nekrology jako specifickým žurnalistickým útwarem. U pátera Vrby to není možné - pokud se podařilo zjistit, žádné z dobových katolických periodik jeho úmrtí články nevěnovalo. Může to být dáno i tím, že zemřel v době, která stránky tisku plnila zcela jinými událostmi.

1 Fenomény doby

1.1 Antisemitismus v Čechách na přelomu 19. a 20. století.

1.1.1 Ekonomická a nacionální situace židovské minority v českých zemích Vrbovy doby

V procesu emancipace Židů, který započal reformami Josefa II. a skončil jejich definitivním zrovnoprávněním s ostatními občany Předlitavska roku 1867, stála tato minorita vždy na straně progresivních tendencí. Vyplývá to z prostého faktu, že jediné změna jim mohla přinést kýžené zlepšení postavení ve státě. Z hlediska emancipace bylo tato strategie úspěšná, avšak obrátila proti nim zášť konzervativní části společnosti, ve změnách doby porážené. Přední platformou konzervatismu byl ovšem venkov a římskokatolická církev. Bylo konstatováno, že: „za nabytou svobodu a za to, jakým impozantním způsobem ji dokázali využít, měli Židé zaplatit vysokou cenu.“¹

Osvobození Židé se orientovali na vzdělání a ekonomiku. Tento směr byl určen

---

1 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 182.

jednak vysokou gramotností u tohoto etnika, danou náboženskými pravidly (studium tóry a talmudu) jednak staletou praxí v peněžnictví. Například v roce 1913 bylo na vídeňské lékařské fakultě, kam směřovali studenti z celé mnohonárodnostní monarchie, 40 % posluchačů židovského etnika. Ze studentů práv pak 25 %.² Vzdělání tohoto směru pak umožnilo Židům rychle zaujmout významné posty v životě společnosti a stát se nikoliv nepodstatnou součástí středních a vyšších tříd. Vlastnictví významných médií (Neue Freie Presse, Neues Wiener Tagblatt apod.) Židy³ pak přímo podporovalo různé konspirační teorie o jejich spolupráci a spiknutí.

Rovnoprávnost umožnila židovským finančníkům zaujmout významné posty v Rakousko-uherském peněžnictví, obchodu a výrobě. Tento fakt, spolu s rychlostí jakou toho dosáhli po pádu legislativních omezení, vyvolal jednak závist, jednak podezření. Například nelze zapomínat, že od roku 1860 kdy se narodil budoucí antisemita Rudolf Vrba, trvalo ještě 7 let, než byla poslední omezení pro izraelity vypuštěna ze zákonů mocnářství. Tento vzestup dříve opovrhovaných sousedů ostatní obyvatelstvo velice překvapil.

Zároveň s emancipací Židů se v habsburských zemích rozhořel národnostní konflikt mezi Čechy a Němci. Židé, na něž bylo historicky pohlíženo spíše jako na náboženskou než národnostní skupinu, se v tomto boji klonili spíše na německou stranu. Německý jazyk jim umožňoval jednodušší kontakty s úřady, činil je státu, jenž je osvobodil, loajálnějšími a v neposlední řadě i usnadňoval obchodní a příbuzenské styky na rozsáhlém území střední Evropy, kde se německy mluvilo. V mnoha případech i toto přihlášení k německému nebylo zvnitřněním vztahu, ale jen „pro úřady“ a jednotlivci si vnitřně ponechávali identitu původní, židovskou.⁴ To vše ovšem přidalo další důvod k protižidovským

---

2 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 183.

3 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 183.

4 SAPÁK, Jan. *Ludwig Mies van der Rohe - Tugendhat: dům na rozhraní dějin*. Brno: K-public, 2013, s. 68.

náladám mezi etnickým českým obyvatelstvem. Na menšinu Židů, kteří směřovali k asimilaci do českého národa, pohlíželi Čeští vlastenci s podezřením. Typický příklad představuje kritika Karla Havlíčka Borovského, který vyčetl propagátorovi počešťování Siegfrieddu Kapperovi, že některé své básně publikuje německy, a to v době, kdy vydávání Palackého dějin v tomto jazyce bylo shledáváno samozřejmým.⁵

Podezření vůči Židům, kteří se stavěli loajálně k české kultuře či později k československému státu se táhlo až do 20. století a bylo příznačné pro antisemity Vrbova typu.⁶

Velká část emancipovaného etnika (zdaleka však ne všichni, jak se snažila tvrdit antisemitská nacionálně česky orientovaná propaganda) však tíhla k německému. Svědectví o nacionální orientaci a majetkovém vzestupu Židů poskytuje rodopis. Například rodina Löw - Beerů, vzhledem k tomu, že z ní pocházeli stavebníci známé funkcionalistické vily Tugendhat v Brně, je v tomto ohledu dobře zmapovaná. Její předkové žili v ghettu v Boskovicích. Za jeho brány v ekonomickém směru pronikli v letech 1820 - 1841 když založili obchod a pak přádelnu, kterou následně rozvinuli v továrnu na textil. V další generaci jeden syn rozšiřoval továrnu, zatím co druhý se stal bankéřem ve Vídni. Druhou textilní továrnu v té době provozovala vedlejší větev rodiny. To již žili v Brně a podnikali v širším zázemí města. Rodina vystupovala německy, ovšem Josef Löw - Beer pomohl architektu Hlávkovi se zřízením České besedy v Brně. Zjevně se jich vypjatý nacionalismus brněnských Němců netýkal.⁷ Poslední dvě předválečné generace rodu byly jazykově zcela německé, s vazbami na židovskou komunitu v Berlíně. Po té, co tam převzali moc nacisté, začali se poněkud klonit k českému jazykovému živlu, např. užíváním české varianty křestních jmen, či přijetím české chůvy k dětem. Jejich pozdní česko jazyčné směřování bylo spíše demonstrativní.

---

5 KREJČOVÁ, Helena. „Ghetto v nich“ In. *Čechy a Evropa v kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 1990, s. 130 - 131.

6 PIMPERA, Antonín. *Židé v Československu*. IN TAK, roč. 2, č. 1. 26. 3. 1938, s. 36 - 37.

7 SAPÁK, Jan. *Ludwig Mies van der Rohe - Tugendhat: dům na rozhraní dějin*. Brno: K-public, 2013, s. 168 - 169.

Emigrovali v roce 1938 - pravděpodobně ještě před Mnichovem - a v cizině nijak výrazněji nepůsobili v rámci českých emigrantských kruhů. Naopak poměrně rychle zapadli do místních komunit hostitelských zemí.⁸

1.1.2 Historický (křesťanský) antisemitismus

V katolickém prostředí docházelo v druhé půli 19. století k transformaci obrazu Žida jako nepřítele. Dosavadní, historický, archetyp Kristova vraha se pozvolna, ale intenzivně měnil v obraz spiklence proti civilizaci. **Odpovědnost Židů za smrt Spasitele však z katolického povědomí zcela nevymizela ani v této době. Vatikán jejich odpovědnost za ukřižování Krista odmítl oficiálně teprve v roce 1965.**⁹ Římskokatolická církev byla v dané době vystavena tlaku modernizace společnosti, za kterou zaostávala. Z důvodů výše uvedených tuto modernizaci částečně spojovala s Židy a tím jak se vyhraňovala proti modernizačním tendencím, vyhraňovala se i proti Židům. Zároveň liberální složky společnosti akcentovaly historický církevní antisemitismus jako jeden z dokladů její reakčnosti, zaostalosti. V celoevropském měřítku se takto užíval případ únosu Edgara Mortara z Bologne, šestiletého židovského chlapce, který byl policií odebrán rodině na základě církevního příkazu. Důvodem bylo zjištění, že dítě bez vědomí rodičů v době těžké nemoci pokřtila křesťanská služka. Církev laický křest „in articulo mortis“ uznává a rodiče se se svým „křesťanským“ dítětem již nikdy nesetkali. Podobně často se v liberálních kruzích psalo o faktu, že poslední klasické ghetto v Evropě existovalo v Římě a to až do zániku papežského státu.¹⁰

Na základě tragické aféry z Bologne či pražskému neoficiálnímu kultu barokního konvertity Šimona Abelese by bylo možno dospět k názoru, že z katolického hlediska se mohl Žid zbavit antisemitských útoků konverzí. Nebylo tomu tak.

---

8 SAPÁK, Jan. *Ludwig Mies van der Rohe - Tugendhat: dům na rozhraní dějin*. Brno: K-public, 2013, s. 168 - 169.

9 **Nostra aetate (Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím) In: KATOLICKÁ CÍRKEV. Vatikánský koncil. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3., s. 554**

10 FRANKL, Michal. „*Emancipace od židů*“: *český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007, s. 114.

Dobře to dokládá příklad Alfréda Fuchse, významného prvorepublikového novináře a filosofa zavražděného nacisty v Dachau. Původem Žid konvertoval na základě vlastního duchovního vývoje ke křesťanství. Pro judaistickou komunitu se pochopitelně stal odpadlíkem, katolické společenství ho však nepřijalo. Fuchsova zbožnost byla označována za vypočítavost a samo jeho křesťanství přijímáno s nedůvěrou.¹¹

Církev čelila tlaku pomocí návratu k filosofii sv. Tomáše Akvinského s jeho důrazem na stav a komunitu jako základ křesťanské společnosti a oslavou středověkého křesťanství obecně.¹² Zároveň se pokusila bránit své pozice mezi dělnictvem, příklonem k socialistickým myšlenkám přizpůsobeným křesťanské věrouce. Adorace (domnělého) středověkého uspořádání společnosti pak nutně vedla k návrhům nového omezování židovské vrstvy „starým“, středověkým, způsobem.

Od poloviny 70. let propagoval katolickou formu antisemitismu v habsburské monarchii časopis Vaterland Karla von Vogelsanga. Hlásal myšlenky spojující úpadek společnosti a církve s růstem liberalismu, za němž spatřoval židovské spiknutí. Zároveň v této epoše poznamenala hospodářství země jednak několik krizí, jednak postupně se rozvíjející tovární výroba. Oboje těžce postihlo drobné podnikatele, zejména řemeslnické malovýrobce. Ze strany katolických antisemitských politiků se jim dostalo jednak určité, byť hlavně deklarativní pomoci, jednak - zejména - jim byl předložen viník. Tímto viníkem byl ovšem Žid, mnohdy pro daného živnostníka reálný úspěšnější konkurent. Na okraj lze zmínit, že domněle úspěšný Žid nebyl náhradním „viníkem“ pro upadající střední třídu, ale často i pro klérus píšící antisemitské brožury. Mezi radikálními odpůrci Židů najdeme často kněžský „proletariát“, předčasně pensionované faráře, absolventy seminářů, kteří stárnou v kaplanských funkcích a podobné vzdělané, avšak na hranici chudoby či již za ní žijící osoby. Takovými knězi bez

---

11 MAŘAN, Ctibor. *Cesta do Damašku*. 1. vyd. Ve Frýdku: Exerciční dům, 1946. 31 s. Životem; č. 368., s. 4;18 aj.

12 FRANKL, Michal. „*Emancipace od židů*“: český antisemitismus na konci 19. století. Praha: Paseka, 2007, s. 116.

dlouhodobých vyhlídek na sociální stabilitu byli např. právě Rudolf Vrba (viz níže v tomto textu) nebo Jakub Deml (ve funkci kaplana nebo faráře střídal působiště po roce či dvou, roku 1909 byl v pouhých jedenatřiceti letech poslán na neplacenou dovolenou, a roku 1912 nakonec pensionován¹³).

Antisemitismus ve spojení s křesťansko sociální rétorikou se stal oblíbeným politickým motivem. Jeho efektivní uplatnění například vyneslo vůdci Křesťansko sociální strany Karlu Luegerovi na dlouhé roky (1897 - 1910) starostenství Vídně.¹⁴

Hlasateli katolického pojetí Žida - nepřítele, který se od původního Kristova vraha změnil v utlačovatele křesťanského dělníka/živnostníka a ohrožovatele mravné společnosti, byli ve velké míře kněží z dolních příček církevní hierarchie. Vysoká hierarchie se k tomu nevyjadřovala. Z její strany nebylo v českých zemích slyšet hlasy podporující katolický antisemitismus, avšak v aktivitu „podřízených“ v tomto směru nijak neomezovala.¹⁵ Vyskytly se i případy, kdy byl vysoký církevní hodnostář požádán o zákrok, ale odmítl jej. Tak např. pražský arcibiskup kardinál Schwarzenberg odmítl zasáhnout proti šířiteli fám o rituálních vraždách profesoru Rohlingovi.

V cizině pak antisemitismus vysokého kléru vynikal více. Lze vzpomenout podílu francouzské církve na Dreyfusově aféře nebo propagaci židovské viny na údajných rituálních vraždách ze strany oficiálních církevních periodik. Zvláště aktivní byl v tomto ohledu list *Civiltà Cattolica* vydávaný řádem jezuitů, ale cenzurovaný vatikánským hodnostářem, či přímo kuriální *L'Osservatore*

---

13 MED, Jaroslav. Jakub Deml. In: *Slovník české literatury* [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2006, s. 1 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=999&hl=deml+>

14 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 184 - 185.

15 SOUKUPOVÁ, B. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918 - 1926. In: SOUKUPOVÁ, Blanka, ed. a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, ed. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. 131 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85608-72-3., s. 63

romano.¹⁶

Osobní přímá zkušenost farářů či kaplanů s lidmi, kteří se dostali do neřešitelné ekonomické situace, v nich často vyvolala sociální citění. To dále prohloubilo prožívané křesťanství. Jako lidé pocházející z malých poměrů českých vesnic a maloměst si od mládí nesli konzervativní názory a typické předsudky včetně antisemitských. To vše se pak přirozeně spojilo. Kaplan Vrba je toho dosti ilustrativním příkladem.

Již ve Vrbově době se sice ozývaly hlasy, které sociálně laděný katolický antisemitismus vyvracely, ovšem jejich argumenty byly sto proniknout jen k určitému výseku společnosti. Edvard Lederer v roce 1902 výstižně poznamenal: „*Kdyby ... všechen židovský kapitál by se vystěhoval z krajů českých, nastala by z toho pro dělný český lid pohroma vpravdě nevyličitelná, nejen pro lid u židů zaměstnaný, ale pro živnostníky a obchodníky, kteří žijí z dělnictva toho, a pro dělnictvo ostatní, která by nutně vznikající nadnabídkou četných nezaměstnaných soudruhů na svém výdělku utrpělo největší újmy. Naštěstí je takový ideál páně Vrbův a jiných křesťanských horlivců pouhou utopií ...*“¹⁷

Z prostředí nižší církevní hierarchie přelomu 19. a 20. století existují i doklady přátelského vztahu k Židům, avšak jsou spíše vzácné. Pamětnicky zaznamenaná situace z moravského městečka Brumovic, kde kvůli absenci rabína docházeli židovské děti na výuku náboženství k faráři v době, kdy tento vykládal Starý zákon je pak zcela výjimečná.¹⁸

Katoličtí intelektuálové (spisovatelé, filosofové) pak byly antisemity prakticky

---

16 VYDRA, Zdeněk. Krvavé obvinění a moderní společnost. Tradiční protižidovský stereotyp na konci 19. století. In: VYDRA, Zbyněk. *Protižidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 145 s. ISBN 978-80-7194-948-0. s. 66 (s. 51-72)

17 LEDERER, Eduard. *Žid v dnešní společnosti*. Praha: Edvard Lederer, 1902. 154 s., s. 134 - 135.

18 HYNDRÁKOVÁ, A. LORENCOVÁ, A. Postoje českého obyvatelstva k Židům ve 30. letech a začátkem 40. let ve vzpomínkách pamětníků. In. *Fenomén holocaust = The holocaust phenomenon: sborník mezinárodní vědecké konference: Praha - Terezín 6.-8. října 1999*. [Praha: s. n., 1999]. 178 s., [8] s. barev. obr. příl., s. 114

všichni, byť jejich odpor k Židům vycházel z různých podnětů a vyznačoval se různými valéry.¹⁹ Je však třeba si uvědomit, že se tím nijak nevydělávali z české kultury obecně. I kulturní činitelé bez vztahu k církvi měli k Židům odtažitý postoj (viz např. rozporuplný pohled Ivana Olbrachta).

K nejhorším antisemitům mezi církevními intelektuály patřil spisovatel Jakub Deml. O generaci mladší současník Vrbův (1878 - 1961) patří jak mezi kulturní elitu římskokatolické církve u nás, tak mezi typickou nižší hierarchii (většinu života prožil jako církevní penzista - stejně jako Vrba). Demlův odpor k Židům zahrnoval všechnen antisemitský arsenál doby. Postupně dorostl do až absurdních výšin. Za okupace veřejně obhajoval nacistická protižidovská opatření, která údajně prospívají německému, stejně jako českému národu.²⁰ Jakoukoliv sounáležitost s Židy však odmítal již dávno před příchodem nacistů. Ve své vzpomínkové knize vložil do úst Otokara Březiny výrok: „*Mezi námi a Židy je propast, která se nedá ničím překlenout! Ani ne láskou!*“²¹ O pravosti údajných Březinových výroků v Demlových publikovaných vzpomínkách panují pochybnosti, avšak z hlediska zkoumání katolického antisemitismu je důležitější, že Deml s nimi plně souhlasil. Zvláště citovaný výrok o tom, že ani láska nemůže překlenout propast mezi majoritou a Židy, dokládá hloubku Demlova antisemitismu, bude-li vzat v potaz fakt, že šlo o křesťanského kněze.

Z katolického antisemitismu přelomu 19. a 20. století zcela nevytizely ani vysloveně středověké stereotypy, zvláště pak obvinění z rituální vraždy. Také hledání dokladů židům přiřkládaných negativních vlastností v historii bylo v dané epoše běžné. Nikoliv náhodou v roce 1900 vyšel v „Antisemitských epištolách pro český lid“ pozapomenutý příběh Šimona Abelesa, pražského židovského chlapce, který v 17. století konvertoval ke křesťanství a byl proto údajně zavražděn

---

19 DEML, Jakub. *Šlěpěje [XXV, 1940]*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1940. 165 s. Šlěpěje; 25., s. 23 - 24.

20 PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6., s. 487

21 DEML, Jakub. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931. 554 stran. Plejada; 12. svazek., s. 426.

vlastním otcem.²² Stálo by jistě za úvahu, zda opětovné připomínání chlapce, jenž byl v baroku (neoficiálně) ctěn jako mučedník není jistým způsobem reakcí na zmíněný případ Edgara Mortara. V české společnosti této doby zcela jistě velice rezonoval starý archetyp židovské rituální vraždy podnícený antisemitskou hysterií kolem vraždy v Polné v roce 1899.

Vedle výše zmíněných „malých“ kněží však na přelomu 19. a 20. století vystoupili proti židům na katolické bázi i významnější duchovní působící na univerzitách. Jejich výstupy pak měly širší dopad na veřejnost, neboť je podpírala autorita „profesora“. Když v roce 1939 vydával Jan Rys svůj fašistický spisek *Hilsneriáda a TGM. věnoval knihu „... svaté památce neúnavných bojovníků za pravdu a za odvrácení židovského nebezpečí od arijských národů, profesorů pražské university dru Augustinu Rohlingovi, autoru spisu „Talmudský Žid“ a profesorů carské duchovně římsko-katolické akademie v Petrohradě dru Justinu Bonaventurovi Prajnatisovi, autoru spisu „Christianus in Talmude Iudaeorum“*.²³ Neopomněl zdůraznit, že Prajnatis působil jako soudní znalec, který na základě své domnělé vědecké erudice potvrdil rituální motiv ve vraždě ruského chlapce, z níž byl obviněn Žid.²⁴

Křesťanský odpor k Židům našel živnou půdu i za první republiky jak dokládají např. útoky na ně na Slovensku v prvním období po vyhlášení republiky. Jeho teze přejaly od církve i další subjekty s podobným myšlenkovým a sociálním podhoubím. V době kolem roku 1920 se ostouzení Židů hojně účastnil agrárnícký tisk. Zdůrazňováním toho, jak Židé vysávají válkou zbídačelé křesťanské obyvatelstvo, mimo jiné odvracel obviňování sedláků z keřasování, tím, že toto obvinění přesouval právě na Židy.²⁵ V době všeobecného rozvratu po I. světové

---

22 *Český antisemitismus na počátku 20. století*. [Žďár nad Sázavou: Bodyart Press], c2010, s. 131 - 134.

23 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, nestránkovaná část knihy.

24 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, nestránkovaná část knihy.

25 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 184.

válce došlo také k tomu, že antisemitismus vycházející z křesťanských a sociálních kořenů prolнул plně s antisemitismem čerpajícím z pseudovědeckých rasových teorií. Projevem takového prolnutí se stal např. Deutsch-österreichischer Schutzverein Antisemitenbund (Německo - rakouský ochranný spolek svazu antisemitů). Zde společně působili jak křesťanští sociálové, tak němečtí nacionalisté. Někteří z nich se brzy zapojili i do nacistického hnutí (např. Walter Riehl), spolek také organizoval malé bojůvky k napadání Židů.²⁶

Je zřejmé, že katolický odpor k židům kolem roku 1900 vycházel z reakce církve na úpadek jejího vlivu na společnost. Tento úpadek byl provázen mimo jiné i emancipací Židů, z nichž někteří v novém systému zaujali význačnější místa. Proto byli v očích katolických konzervativců liberalismus a Židé úzce provázáni. Další zdroj představovala sociální problematika, v níž církev z hlediska křesťanské pomoci bližnímu stála na straně sociálně znevýhodněných. Jejich problematiku situaci kladla za vinu liberálním změnám a ty, jak již bylo řečeno, spojovala se Židy. Římskokatolická církev tedy ve Vrbově době již opouštěla koncept kristovrahů ve prospěch antisemitismu z pozice křesťanské sociální morálky. Přesto v něm dále rezonovaly středověké myšlenkové modely typu rituální vraždy. Řadu z těchto modelů později převzali i antisemité vycházející z rasových idejí. V období kolem první světové války se křesťanští antisemité z velké části spojili s antisemity „rasovými“ a obě ideologie až na detaily splynuly.

1.1.3 Moderní (rasový) antisemitismus

Na konci 19. století se vedle historického antisemitismu, který byl z velké míry náboženský a sociální, začal šířit antisemitismus rasový. Eugen Dühring přišel v Německu s teorií o nadřazené árijské rase, v opozici k ní pak uváděl podřadnou rasu semitskou, tedy Židy. V rasovém učení se projevil četné dobové tendence jako vědecký rozvoj, či darwinismus, jehož učení o silnějších a slabších druzích bylo možno vztáhnout i na lidské rasy. V rakouských zemích pak Dühringovy

---

²⁶ FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 203.

názory šířil a ještě více radikalizoval představitel všenněmců Schönerer. V jeho podání dosáhl rasový antisemitismus až paranoických rysů, které pak velmi výrazně oslovily Adolfa Hitlera.²⁷

Křesťanský antisemitismus deklarativně rasové teorie odmítal.²⁸ Realita však byla jiná a odsouzení Žida jako morálního a ekonomického škůdce rychle splýnulo s tvrzeními o jeho geneticky dané predestinaci k činění zla.

Splýnutí obou antisemitských typů napomohla také migrační vlna z území Ruska, která do Rakouska-Uherska přivedla řadu ortodoxních tzv. „Öst-juden“. S nestejnou intenzitou probíhala od konce 19. století, v souvislosti s vlnami pogromů, k nimž v upadajícím romanovském impériu hojně docházelo. Zvláště silný příliv uprchlíků zaznamenala střední Evropa po ruské revoluci z roku 1905, kdy se všeobecné napětí vybíjelo často právě masakry Židů.²⁹ Židé z východní Evropy byli nábožensky rigidní, mluvili vlastní řečí (jidiš), měli svéráznou fyziognomii, podpořenou dlouhou ghettizací, zachovávali jiné sociální, ale i hygienické standardy než střeoevropané.³⁰ To poslední bylo ještě zvýrazněno faktem, že šlo o bezprizorní lidi na útěku. Kulturní šok, který vyvolali, podpořil radikální antisemitismus i splývání toho tradičního s novým, rasovým. Znovu, byť v menším tento kulturní šok prožilo české obyvatelstvo za I. světové války, kdy jeho zemi zasáhla vlna Židů prchajících z Haliče a Bukoviny před frontou.³¹ V obou případech šlo o lidi vysloveně „cizí“, kteří vyjadřují vděk Rakousko-uherskému („německému“) státu, jenž se jich ujal a hanobí Rusy (Slovany), před jejichž násilím prchají. V době rozjitřeného národnostního soupeření v českých zemích je zřejmé, že si podporu majoritního obyvatelstva vysloužit nemohli.

---

27 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 185.

28 PAULY, Jan. *Populární úvod do sociální otázky*. Praha 1899, s. 56 - 57.

29 ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 6., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 601 s. *Dějiny států*. ISBN 978-80-7422-026-5., s. 274 – 276.

30 VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 183.

31 FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007

Je třeba poznamenat, že „Öst-juden“ způsobili kulturní šok i svým českým souvěrcům. Ortodoxie z českého židovského života na sklonku 19. století již dávno vymizela, snad s výjimkou některých malých komunit ve venkovských městečkách jižní Moravy. Tam kde se modernizovaný a ortodoxní judaistický živel potkával, byli rigidní Židé těmi emancipovanými pokládáni za cizorodou skupinu, jak dokládá například pojmenování ortodoxní synagogy v Brně- jedné z mála v našich zemích. Židovskou i křesťanskou majoritou byla označována jako „Polský templ“.³² Teprve na konci První republiky se ortodoxní Židé v Československu etablovali - i díky připojení Podkarpatské Rusi a jejímu následnému rozvoji. Ovšem v historických zemích zůstali výjimečným zjevem. Kvalitní funkcionalistická synagoga, kterou pro spolek ortodoxních Židů vybudoval v Brně Otto Eichler v letech 1932 - 1936³³ představuje jeden z velmi výjimečných projevů judaistické ortodoxie 20. století v Čechách a na Moravě.

1.2 Křesťanský socialismus

Křesťanský socialismus stojí v opozici proti socialismu marxistickému. Nepřátelství mezi přívrženci obou socialismů vychází v první řadě z materialistické podstaty marxismu a z konkurenčního boje o přízeň dělnictva, který marxističtí socialisté a římskí katolíci sváděli. „*Otázka, jak získati dělnictvo katolické církvi se objevuje v katolickém tisku všech národů již od té doby, kdy dělnická internacionála nabývala v dělnictvu značného vlivu.*“³⁴ Sám Vrba pokládal, stejně jako další podobní radikálové marxismus za židovskou ideologii.

---

32 KRUŽÍKOVÁ, J. Židovské náboženské obce a ortodoxní Židé v Československé republice ve 20. letech. In: SOUKUPOVÁ, Blanka, ed. a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, ed. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. 131 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85608-72-3., s. 98

33 LOSKOTOVÁ, Barbora a Milena FLODROVÁ. Synagoga Agudas Achim. In: *Internetová encyklopedie dějin Brna* [online]. Brno: Muzeum města Brna, 2017, s. 1 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=665

34 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 119.

Dokonce Marx se prý ve skutečnosti jmenoval Mardochoj.³⁵

Křesťanský socialismus u nás vyšel zpočátku z křesťanské morálky pomoci bližnímu a zároveň ze snahy bránit sociálně patologickým jevům v prudce se urbanizující a kapitalizující společnosti 19. století. S úpadkem politického vlivu církve se však stával stále více politickou záležitostí. V českých zemích k tomu došlo v devadesátých letech pod vlivem rozmachu křesťanskosociálních stran v rakouských částech monarchie a v Německu. Zatímco v katolických národních stranách se angažovali šlechtici a vysoký klérus mířící na elitní vrstvy voličů, strany křesťansko sociální oslovovali masy rolníků, dělníků a nižších vrstev střední třídy. Typickým představitelem křesťanských sociálů byl farář či kaplan, věnující se i žurnalistice. Z řady aktivistů lze jmenovat pátery Tomáše Škrdlu, Rudolfa Horského nebo právě Rudolfa Vrba. Vysoká církevní hierarchie se k nim stavěla dosti odmítavě, jejich názory chápala jako podezřele radikální. Mezi nečetné výjimky se zařadil např. královéhradecký biskup Brynych.³⁶ Vzhledem k sociální charakteristice svých příznivců (konzervativní část dělnictva, střední vrstvy ohrožené nebezpečím proletarizace, nižší klérus s vysokoškolským, avšak dále většinou neprohloubeným a neupevňovaným vzděláním) se stalo křesťansko sociální prostředí bází pro šíření antisemitismu a transformaci jeho středověké verze v moderní, rasovou a sociální.

Pro propagaci myšlenek křesťanského socialismu i pro realizaci některých z nich bylo významné družstvo Vlast. Jeho dlouholetým a aktivním členem byl i Rudolf Vrba. *„Družstvo Vlast bylo založeno v roce 1884 katechetou Tomášem Škrdlem, který tímto aktem sledoval ideu vybudování zázemí pro vydávání stejnojmenného literárního časopisu. Byl nespokojen se skutečností, že od 70. let 19. století, ve vazbě na výsledky prvního vatikánského koncilu, se množily veřejné útoky na katolické učení, církev a klérus, proto chtěl periodikum zasvětit apologetické činnosti, zpočátku na poli literatury. Brzy však svůj časopis i spolek transformoval*

---

35 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 119.

36 FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007, s. 118 - 123.

a pokusil se vytvořit katolické centrum, které vystoupilo s ambicemi stát se vůdčí strukturou v rámci celého katolického tábora a udávat tón činnosti v nepolitické i politické sféře. Okruh Vlasti tak můžeme označit za iniciátora a také nositele křesťansko-sociálního proudu v Čechách. Od konce 80. let začal agitační činností připravovat půdu pro změnu v nazírání na sociální otázku a na její řešení, jež by nebylo jen rozšířením a prohloubením dobročinnosti, charity a lidumilství o další sociální aktivity, nesledovalo jen sanaci momentálního stavu, ale obsahovalo v sobě prvky produktivního a systémového řešení. Na jeho půdě se zrodily všechny zásadní akce, jež lze interpretovat jako realizaci podnětů obsažených v encyklice Rerum novarum. Nominálně reprezentoval vůdčí postavu družstva Vlast v letech 1888–1911 ve funkci předsedy ThDr. Rudolf Horský (23. září 1852 Kyje u Prahy – 22. prosince 1926 Horní Šárka u Prahy).“³⁷

2 Rudolf Vrba

2.1 Život

2.1.1. Mládí a vzdělání

Rudolf Vrba se narodil v Bělé pod Bezdězem 6. října 1860. Základní přehled o vzdělání a životních zvratech, jimiž budoucí spisovatel v mládí prošel, poskytuje Heslo v Ottově slovníku naučném. Zde lze najít záznam o Vrbově Studiu na gymnáziu v České Lípě, následném vstupu do kláštera premonstrátů v Teplé a studiu bohosloví na semináři v Litoměřicích. Roku 1887 se Vrba stal knězem.³⁸ Vlastní vzpomínky, které jako stařec připojil ke spisku Nebezpečí druhé války světové v roce 1925, pak přinášejí řadu detailů, které ukazují na kořeny jeho názorů a postojů v pozdější době. Především pocházel z chudých poměrů - ještě po letech si pamatoval, který známý mu na studiích zařídil obědy

---

37 MAREK, Pavel. V intencích encykliky Rerum novarum: přínos Rudolfa Horského pro řešení sociální otázky. In: *Acta CDKP*. Olomouc: Centrum dějin křesťanské politiky, Katedra historie FF UPOL, 2010, s. 1. Dostupné také z: <http://historie.upol.cz/cdkp/acta-cdkp>

38 *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1907, s. 1013 - 1014.

zdarma, či kdo mu přispěl na ubytování. Desetiletí přetrvávající vzpomínka dokládá, co takováto praktická pomoc pro mladého Vrba znamenala. Dalším nepřehlédnutelným faktem je to, že jej v mládí obklopovali kněží. Katecheta augustinián doporučil paní Vrbové, již vdově, aby poslala syna studovat; krajan z Bělé, kaplan, mu u známých v České Lípě domluvil stravování. Další augustinián mu jako třídní profesor pomohl, když se v prvním ročníku potýkal s němčinou.³⁹ Styk s kněžími, zejména řeholními tak jistě ovlivnil budoucí profesní směřování mladého gymnazisty.

V mládí lze též sledovat počátky nepříznivého vztahu Vrbova k Němcům. Do svých stručných vzpomínek uvedl jedinou z doby před nástupem na gymnázium - a to jak jako šestiletý chlapec pozoroval průchod pruského vojska rodným městem. Když v roce 1874 nastupoval na gymnázium, neuměl německy. To mu silně komplikovalo jak vzdělávání v Rakousko-uherském školském systému, tak později profesní uplatnění v etnicky smíšeném severočeském pohraničí. Kromě zmíněných problémů s jazykem na gymnáziu naznačuje národnostní potíže i při bohosloveckém studiu. Na patřičné úrovni pravděpodobně německý jazyk nezvládl ani později, neboť své první kněžské místo - kaplanství v Německých Kralupech u Chomutova opustil. Učinil tak na základě úředního schválení své žádosti o „*snadnější místo*“⁴⁰ (na druhou stranu zvládl pracovat s odbornou německou literaturou). Až do konce osmdesátých let pak střídal místa působení. Vždy však pracoval na nejnižších místech církevní hierarchie, jako kaplan či administrátor farnosti. Pro Vrbovo další uplatnění se ukázal důležitý krátký pobyt v Milešově. Zde se Vrba seznámil s majitelem zámku Adolfem Ledebourem a studoval v rozsáhlé knihovně jeho sídla. Jednak se tak dostal do kontaktu se šlechtickým prostředím a získal první zkušenosti užitečné pro pozdější uplatnění jako zámecký kaplan, jednak začal s literární a publikační činností. V knihovně milešovského zámku vypracoval kompilační práci ze spisu *Agrafrage der Gewart*

---

39 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 132.

40 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 132.

od E. Jägra. Text pak publikoval v Pražských večerních novinách a roku 1889⁴¹ vydal i souhrnně pod názvem „O zachování stavu rolnického“.⁴²

2.1.2. Průhonická životní etapa

V roce 1890 Vrba těžce onemocněl, nakazil se tyfem. To znamenalo konec s prací v duchovní správě. Obživu našel jako zámecký kaplan u barona Zessnera v Dobříčanech u Žatce. Od roku 1893 pak vykonával tutéž funkci na zámku Sylva - Taroucců v Průhonicích u Prahy. Stále psal a publikoval jednak do časopisů, jednak brožury a knihy vydávané vlastním nákladem. Roku 1891 podnikl ozdravnou cestu do Švýcarska.

V průhonickém pánu našel zaměstnavatele, který se stejně jako on zajímal o sociální problematiku. Kromě toho žil tehdy na zámku spisovatel Rudolf Mayer. Setkání se zájemci o stejnou problematiku Vrba asi povzbudilo k další badatelské činnosti a tak píše a vydává hned několik větších prací („Boj proti klerikalismu“, „Sociálně demokratická společnost“, „Otázka zemědělská“) a zároveň pracuje na obširné „Národní sebeochraně“, jednom ze svých nejznámějších a nejantisemitštějších děl. Vychází roku 1898, kdy se zároveň uzavírá Vrbova dráha aktivního zaměstnance. Ze zdravotních důvodů odchází - ve 38 letech - do výslužby a až do smrti roku 1939 žije z malé penze.⁴³

2.1.3 Pokus o politickou dráhu

Je třeba vzít v potaz, že naději na profesní kariéru a případné budoucí zvýšení příjmů Vrba ztratil ještě relativně mlád. Prakticky celou polovinu života pak prožil ohrožen nedostatkem, zároveň však hnán upřímnou vírou v pravdivost svých hospodářských a antisemitských názorů. Vždyť jako člověk odkázaný na

---

41 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 132.

42 VRBA, Rudolf. *O zachování stavu rolnického: pořada úvah sociálně-politických*. V Praze: R. Vrba, 1889. 222 s.

43 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 133.

deficientskou penzi považoval za užitečné vydávat své spisy vlastním nákladem.

Kromě zmíněné penze získával důchodce Vrba ještě nevelký příjem z novinářské činnosti. Po ztrátě místa v Průhonicích se totiž odstěhoval do Prahy a působil v redakci Katolických listů, periodika, které se neustále potýkalo s nedostatkem čtenářů.⁴⁴ Zároveň s prací pro Katolické listy i po jejich zániku pak přispíval do pražského Čecha, Vlasti a Obzoru národohospodářského či brněnského Obzoru.⁴⁵

Těžko říci kde hledat počátky Vrbova antisemitismu, mohly ležet v názorech jeho okolí v maloměstě Bělá, mohl se s nimi setkat i během svého studia sociální problematiky. Bez vlivu nebyl ani Vrbův letitý pohyb v katolickém prostředí s jeho tradičně antisemitskými tendencemi. Slova, jimiž zakončil své vzpomínky, naznačují, že jeho nenávisť k Židům opravdu mohla vzejít právě z podhoubí římskokatolického. Napsal: „*Strašlivý úpadek náboženství křesťanského, to hrozné šíření bezvěrectví, je dílo židů a jich pomahačů, našich bezvěrců. Také nesmíme zapomenouti, že každé děvče křesťanské, které padne jako služka nebo krámská židům do spárů a kteří děvče křesťanské tělesně zničí, se stává fanatickou zastánkyní židů. ... A přece není jiného léku, než návrat k náboženství a víře katolické, jak naši předkové, poctivě dle náboženství, varují se a vyhýbají se zdaleka židům ...*“⁴⁶

Vrba měl vysoké mínění o vlivu svých publikací a článků. Svůj antisemitismus úzce provázaný se sociální tematikou považoval ne za nějakou volnočasovou aktivitu, ale za poslání. Jeho příznivci se mu za to odvděčili označením „génius“, což Vrba neopomněl uvést v jedné ze svých knih.⁴⁷ Zjevně si neuvědomoval, jak jej taková sebechvála zesměšňuje. Ostatně v literatuře lze najít více dokladů o tom, že Vrba nebyl ve svém antisemitském nadšení schopen domyslet, jak

---

44 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 133.

45 *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1907, s. 1014.

46 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 133.

47 VRBA, Rudolf. *Vláda peněz: sociálně-politické úvahy*. Praha: R. Vrba, 1912, sv. 2, s. 427.

některé jeho kroky zapůsobí na veřejnost (viz níže popsaná situace, kdy veřejně oznámil jako zrádce národa knihkupce, který nabízel Masarykovu brožurku o hilsneriádě).⁴⁸

Sám o sobě, respektive o svých spisech Vrba sebevědomě uvedl, že „*kdo na tuto cestu lid český vede, jak se to děje v těchto spisech, ten může o sobě tvrditi, že chce lid český vésti na pravou cestu k jeho záchraně, dokud není pozdě.*“⁴⁹

Chápal ovšem, že „uvádět národ na správnou cestu“ nelze pouze brožurami a články a pokusil se o vstup do politiky.

V roce 1897 kandidoval ve volbách do Říšské rady a to za Křesťanskosociální stranu. Ta vznikla o tři roky dříve jako uskupení katolicky orientované maloburžoazie. Křesťanskosociální strana se vyhranila silně nábožensky a konzervativně, což odpovídá sociálnímu složení jejích stoupenců (rolníci, drobní obchodníci a řemeslnictvo) a s čímž souvisí i silný protižidovský akcent jejího směřování.⁵⁰ Liberálové i sociální demokraté jsou dle křesťanských socialistů židovskými agenty, spolupracujícími na zničení rolníků a řemeslníků.⁵¹

Rudolfa Vrba strana požádala, aby vypracoval její program pro tyto důležité volby. Tento program, pokud by byl realizován, připomíná nápadně pozdější stavovské státy, jimiž byly (nebo chtěly být) fašistické režimy ve 20. a 30. letech 20. století. Nejde samozřejmě o náhodu - čeští křesťanští socialisté a Vrba spolu s nimi vycházeli z obdobného souboru idejí jako Salazar, Mussolini, Horthy nebo Pilsudski.

---

48 HERBEN, Jan. *Masaryk o židech a antisemitismu. In RYCHNOVSKÝ, Ernst. Masaryk a židovství. Praha: Mars, 1931, s. 246.*

49 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky. Praha: R. Vrba, 1925, s. 134.*

50 SOUKUPOVÁ, Blanka. *Národně politické protižidovské stereotypy v české společnosti na konci 19. století. In VYDRA, Zbyněk. Protižidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 145 s. ISBN 978-80-7194-948-0. s. 28. (s. 13 - 49)*

51 FRANKL, Michal. „*Emancipace od židů*“: český antisemitismus na konci 19. století. Praha: Paseka, 2007, s. 140 - 141.

Vrba žádal organizaci společnosti podle stavovského principu, tedy dle způsobu obživy a postavení ve společnosti (tedy „stavu“). Všechny stavy by sami řídily výrobu a odbyt svých členů, dozíraly na kvalitu atd. Dělení společnosti podle stavů by se pak odrazilo v uspořádání vládních orgánů a v průběhu voleb. Právo účastnit se jich by ostatně měli pouze organizovaní členové některého ze stavů.

Další body Vrbova programu pak dále míří na posílení těch vrstev společnosti, které do určité míry znaky takového „stavu“ již vykazují. Např. chce omezit právo rolníků dělit pozemky mezi děti. Tím by sice omezil zemědělce jako jednotlivce, avšak posílil selský stav jako takový, neboť by zvrátil jeho chudnutí způsobované právě parcelací hospodářství na menší a menší díly.⁵² Všechna tato ustanovení míří i proti Židům, ovšem nepřímě. Vrba jimi doufá posílit rolnictvo a řemeslnictvo, v jeho očích oporu národa proti židovské hegemonii. V poslední kapitole programu, nazvané Národní sebeochrana pak již přímo rozvíjí plánovaný postup strany proti Židům.⁵³ Prakticky je chce vrátit do středověké role trpěných obyvatel. Žádá zákaz imigrace Židů, právo každé obce zakázat jejich usazování na svém katastru, speciální označení pro židovské podniky, včetně médií. Dále zákaz změn jmen na etnicky neutrální, tak aby již samo jméno bylo spolehlivým označením příslušnosti nositele. Těmito nařízeními by se vlastně obnovila ghetta - izraelité by museli žít jen tam, kde by jim to bylo povoleno a zároveň by byli viditelně označeni. Další body Národní sebeochrany pak vracely středověké omezení povolání. Židům chtěly zakázat učit na veřejných školách, nebo sloužit v armádě na důstojnických místech. Židovští pedagogové, lékaři a právníci by nesměli působit mezi nežidy. Samozřejmě jim Vrba zakázal účast v jím projektovaných stavovských společenstvích.

Vrbov program byl z hlediska antisemitismu pravděpodobně nejucelenější, avšak je třeba říci, že ve volbách v roce 1897 s domnělým ohrožením národa Židy

---

52 VRBA, Rudolf. *Program české strany křesťansko-sociální*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1897, s. 7.

53 VRBA, Rudolf. *Program české strany křesťansko-sociální*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1897, s. 28 - 40.

operovaly prakticky všechny významnější politické strany.⁵⁴ Tím, že se volební místnosti uznáním V. kurie poprvé otevřely i chudším voličům, bylo potřeba použít aktivizační podnět pro tyto v politice doposud bezvýznamné sociální skupiny. Antisemitismus se takovým aktivizačním podnětem stal. Hlásilo se však k němu tolik stran a uskupení, že se nemohl stát fenoménem, který volby rozhodne. Křesťanskosociální strana zaznamenala drtivý neúspěch. Ani relativně značná veřejná známost, jaké se tehdy těšil Vrba, nepřinesla kýženou přízeň voličů. V Hradci Králové, kde kandidoval, získal 20 volitelských hlasů ze 703 možných.⁵⁵ Později bylo v kruzích kolem Rudolfa Vrby s lítostí poukazováno na fakt, že tento v sociálních a ekonomických otázkách erudovaný muž není aktivně politicky činný. Nevysloveně, ale vcelku jasně se hledala příčina v nízkém rozhledu a malé odbornosti profesionálních politiků.⁵⁶

Předpokládá se, že právě neúspěch v e volbách roku 1897, kde politický nepřítel byl ztotožněn s „Židem“, vedl k dovršení Vrbova antisemitského radikalismu. Hned následujícího roku (1898) rozvedl kapitolu „Národní sebeochrana“ z programu strany v samostatně vydanou knihu. V dalším roce došlo ke známé polenské vraždě a Vrba se naplno zapojil do aféry tzv. „hilsneriády“.

2.1.4 Vrba jako aktér tzv. „hilsneriády“

Vražda v Polné a její interpretace jako rituálního zločinu Židů zdánlivě potvrzovaly dosavadní Vrbovy ideje. Do boje, který se kolem procesu rozpoutal, vstoupil brožurou „Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě“. Jako řada jiných spisků pro i proti „židovské“ interpretaci případu byla Vrbova práce původně úředně zabavena, aby vyšla znovu po interpelaci duchovně spřízněného poslance Schneidera. Ostatně stejný osud měla i v aféře stěžejní

---

54 Šlo ostatně o počáteční fázi krize rakouského parlamentarismu, v níž velmi výrazně posílili nacionalistické elementy, ať již české nebo německé. VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, s. 150 - 157.

55 FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007, s. 219.

56 Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), s. 5.

Masarykova „Nutnost revidovat proces polenský“, kterou pro veřejnost svou interpelací zachránila interpelace z řad sociální demokracie.⁵⁷

Vražda v Polné vyšla i po interpelaci neúplná. Část textu byla úředně zabavena. Jde o souhrn běžných antisemitských názorů rezonujících ve společnosti, aplikovaných na polenskou vraždu. Vrba zpočátku připomněl revoluci francouzskou, nejspíš jako počátek zel páchaných Židy jako liberály. To není zcela jasné, neboť po popravě královské rodiny následuje několik stránek zabaveného textu, ale vyplývá to z kontextu.⁵⁸ Pak připomíná Dreyfusovu aféru (byl zachráněn „židozедnářskou vládou“⁵⁹), kterou nejen on chápal jako jistou obdobu Hilsnerova procesu. Dále se již naplno věnuje polenskému případu a domnělému židovskému spiknutí, jemuž klade za vinu např. i krach na vídeňské burze v roce 1873.⁶⁰

S vraždou v Polné a dalšími domněle rituálními vraždami, které kolem roku 1900 hýbaly veřejným míněním (Tiszaeszlár, Kyjev atd.) pracoval Vrba v řadě svých textů. Zařadil se tak mezi nejaktivnější obhájce existence židovských obřadů s lidskou krví vedle profesora německé university v Praze Augusta Rohlinga, či (také) kněze, vídeňského faráře Josepha Deckerta.⁶¹

Začátek 20. století poskytl Vrbovi další události interpretovatelné v duchu jeho světonázoru jako důkazy židovského spiknutí. Revoluci v Rusku v roce 1905

---

57 FRANKL, Michal. „Emancipace od židů“: český antisemitismus na konci 19. století. Praha: Paseka, 2007, s. 298.

58 VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. s. 3 - 4.

59 VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. s. 7.

60 VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. s. 31.

61 VYDRA, Zdeněk. Krvavé obvinění a moderní společnost. Tradiční protižidovský stereotyp na konci 19. století. In VYDRA, Zbyněk. *Protižidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 145 s. ISBN 978-80-7194-948-0. s. 52 (s. 51-72)

přivítal se směsí obav a zadostiučinění obsáhlou, dvousvazkovou knihou „Die Revolution in Rusland“. Považoval ji za další krok světového židovského spiknutí k ovládnutí světa. Zařadil se tak do proudu české politické žurnalistiky, která zcela přehlížela dlouhodobý úpadek carského impéria a vojenskou porážku následovanou vnitřním rozvratem „*slovanské a křesťanské veleříše*“ vysvětlovala zradou Židů.⁶²

Stejně jako ruskou revoluci v roce 1905 chápal Vrba i tu z roku 1917. I jí věnoval obsáhlý spis, tentokrát v českém jazyce.⁶³

2.1.5 První republika

V období první republiky se Vrba mohl těšit z autority znalce židovské problematiky, která byla v klerikálně antisemitských kruzích uznávána.⁶⁴ Vedle toho snad cítil jisté obavy z nastupujícího režimu⁶⁵ v jehož čele stál Vrbův protivník z období hilsneriády Tomáš. G. Masaryk. Alespoň tomu nasvědčuje fakt, že ve stručných vzpomínkách na dosavadní život, které publikoval v roce 1925⁶⁵, podává přehled své literární činnosti a veřejného působení, avšak o aktivitách v hilsneriádě se nezmiňuje. Obával se zbytečně, z úředních míst nebylo proti šířitelům teorií o rituální vraždě v Polné oficiálně zakročeno, byť se to později snažili čeští fašisté tvrdit.⁶⁶

Naopak, Vrbově teoretické práci národohospodářské se dostalo i jistého uznání v podobě hesla v Masarykově slovníku naučném. Příslušný díl vyšel v roce 1933.⁶⁷ Výraz „jistého“ je však zcela na místě, neboť heslo je velice stručné a

---

62 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 219.

63 VRBA, Rudolf. *Zkáza Slovanů za světové války: denník poválečný*. České Budějovice: R. Vrba, 1924, 2 sv. (263, 248 s.).

64 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 253.

65 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 132 - 134.

66 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, s. 251 - 252.

67 *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Praha:

kromě soupisu nejvýznamnějších spisů obsahuje pouze nejzákladnější životopisné údaje. Ty jsou navíc nepřesné - Vrba je např. označen za premonstráta. Stručnost hesla vynikne v porovnání s informacemi, které poskytuje Ottův slovník naučný z roku 1907.⁶⁸

Ottův slovník zaznamenává i takové podrobnosti jako je vliv vážných nemocí na Vrbovu kariéru, jednotlivé fáze jeho studia, či doba po jakou působil na konkrétních místech. Naproti tomu Masarykův slovník zná Vrba jen jako „*čes. kat. spis., kněz, premonstrát, od r. 1893 zámecký kaplan v Průhonicích. Od 1898 v Praze. činný v křest.-soc. hnutí.*“⁶⁹ Pak již jen datum a místo narození a názvy a data vydání deseti spisů. Srovnání obsáhlosti obou slovníkových hesel dobře ilustruje úpadek Vrbovy autority a známosti jako intelektuála.

Na přelomu dvacátých a třicátých let se Vrba jako autor postupně odmlčel. Společnost zajímala nová témata, taková, která byla většinou již mimo obzory a odbornost stárnoucího Vrby. I jeho téma celoživotní - boj proti Židům - sice zintenzivnil, ale ve své nacistické verzi daleko překročil Vrbovy představy. Svou roli samozřejmě sehrál i vysoký věk a špatná finanční situace pátera-pensisty. Čím starší Vrba byl, tím více z jeho prací vysvítá závislost na jiných zdrojích a opakování názorů a idejí z vlastních starších prací.⁷⁰

O tom, jak rychle upadal Vrba do zapomnění, svědčí reprezentativní publikace „Masaryk a židovství“ z roku 1931.⁷¹ Obsahuje statě od několika předních kulturních činitelů První republiky o vztahu presidenta a Židů, nahlíženého z různých úhlů pohledu. Hilsneriádě jsou věnované dva příspěvky, Rudolf Vrba je zmíněn pouze v jednom a spíše jako směšná postavička: „*Hrdinové ale byli kněží Vrba, Kasal, Vlček. Vrba denuncoval vlastencům smíchovského knihkupce, že měl*

Československý kompas, 1933, 7 sv., s. 747.

68 *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí.* Praha: J. Otto, 1907, s. 1014.

69 *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí.* Praha: Československý kompas, 1933, 7 sv., s. 747.

70 VRBA, Rudolf. *Nad propastí. časové úvahy.* V Praze: Rudolf Vrba, 1932. 60 s.

71 RYCHNOVSKÝ, Ernst. *Masaryk a židovství.* Praha: Mars, 1931, 332 s.

ve výkladní skříni Masarykovu brožurku *Nutnost revidovati...*“⁷²

Není zcela vyloučeno, že se na úplném sklonku života, v dramatickém létě roku 1938, Vrba ještě naposledy rozhodl působit na veřejné mínění. V antisemitském periodiku *Obnova* vyšel článek „Bída rasismu“ podepsaný pouze šifrou „V. R.“ Autor se rozepsal o tom, že proti rasismu, zvláště pak tomu německému, brojí pouze Židé nebo jejich pomahači.⁷³ Skrývá se pod šifrou „V. R.“ Rudolf Vrba?.

2.1.6 Sláva a zapomenutí Rudolfa Vrby

V době Vrbovy smrti antisemitismus a do jisté míry i stavovská organizace společnosti dočasně v českých zemích triumfovaly. Páter z Bělé, který je s takovým nasazením propagoval v předcházejících desetiletích, byl však již prakticky zapomenut. Jeho antisemitské názory byly založeny na křesťansko-konzervativních postojích, což se neslučovalo s rasovými východisky nacismu. Vrbou kýžená proměna židovského etnika v trpěné obyvatelstvo byla též značně vzdálena likvidačním plánům Němců. Je příznačné, že v řadě protižidovských publikací, které byly v prvních letech protektorátu vydány Vrbovo jméno mezi citovanými „klasiky“ většinou chybí.⁷⁴ Nedošlo také k projevu uznání posmrtným vydáním některého jeho díla, nepočítáme-li drobný, pouze osmistránkový spisek „Z mého života“. Vrba jej napsal a publikoval v poslední dekádě svého života. Znovu vyšel v roce 1940, tedy zhruba rok po autorově smrti.⁷⁵

Rozbor spisku „Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských“⁷⁶ od českého fašisty Jana Rysa, vydaného v roce Vrbovy smrti dokládá, že nová

---

72 HERBEN, Jan. Masaryk o židech a antisemitismu. IN. RYCHNOVSKÝ, Ernst. *Masaryk a židovství*. Praha: Mars, 1931, s. 257.

73 V. R. Bída rasismu. *Obnova* 2, č. 28, 9. 7. 1938.

74 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, 293 s. Vlajka.; LELEK, František. *Pravá tvář židovstva: židovský problém ve světle původních pramenů*. 3. dopl. a opr. vyd. Praha: Národní arijská kulturní jednota, 1941, 339 s. aj.

75 VRBA, Rudolf. *Z mého života*. Praha: Rudolf Vrba, [1941]. 8 s.

76 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, 293 s. Vlajka.

generace českých antisemitů, jakkoliv se k bělskému páterovi nehlásí, zná jeho texty. Rys shromáždil velké množství materiálu, pochopitelně úzce ideologicky interpretovaného. Přetiskl sem i celý text Masarykovy „Nutnosti revidovat proces polenský“. Pro konfrontaci s Masarykovými závěry vybral z řady dobových antisemitských brožur a pamfletů nikoliv Vrbovu práci, ale „Odpověď Masarykovi o vraždě polenské“ od Ferdinanda Vlčka z roku 1900. Samotného Vrba pak nikde nezmiňuje. Zajímavé však je, že když uvádí doklady o rituálních vraždách z historických spisů, vybírá ze stejného zdroje (Balbína) jako Vrba ve vraždě v Polné, cituje stejné případy a uvozuje je stejným komentářem, místy doslova. Vrbovu brožuru tedy zjevně znal.⁷⁷ Vykrádání Vrbových spisů jinými antisemity se ovšem dalo i za jeho života. Již příznivá recenze o „Die revollution in Russland“ s lítostí poznamenává, že „... jako ostatní knihy, bude i toto dílo Vrbovo sloužiti za pramen přemnohým. Mnozí je citují; jiní je plundrují, ale autora neuvádějí; jejich germánská pýcha je větší než jejich poctivost. Však přes to není pochybnosti, že Vrba získává českému péru čest, ba více než mnohý veliký professor.“⁷⁸

Vrcholu dosáhl věhlas Rudolfa Vrby jako teoretika antisemitismu čtyřicet let před jeho smrtí. Zhruba v období vymezeném Vrbovou intenzivní publikační činností v devadesátých letech 19. století, krátkou politickou kariérou (volby 1897), účastí v hilsneriádě a vydáním spisu o ruské revoluci roku 1905, se vytvořila určitá skupina Vrbových sympatizantů, kteří podporovali či dále rozvíjeli jeho myšlenky (a to i v pozdější době, kdy již veřejná známost Vrbova jména klesala). Ze známějších lze jmenovat netolického rodáka Jana Cibuzara, novináře a prozaika výrazně antisemitského smýšlení. Cibuzar vydal v roce 1923 knihu Záhada světovlády, v níž rozvíjí již značně obehnané téma o světovém judaistickém spiknutí. Rudolf Vrba ke knize napsal předmluvu recyklující jeho mnohem starší

---

77 Srovnej: RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, s. 291 a VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. s. 44.

78 Vyšlo v Čechovi, ale Vrba si ji nechal otisknout i v jedné své další publikaci společně s jinými písemnými holdy své práci. VRBA, Rudolf. *Vláda peněz: sociálně-politické úvahy*. Praha: R. Vrba, 1912, sv. 2, s. 427.

názory o židovském boji proti ruské monarchii vedeném pod pláštíkem revolucí. Pro účely předmluvy k Cibzarově spisu Vrba tyto domněnky aktualizoval a pojednal o spiknutí Židů, kteří říjnovou revolucí vyřadili Rusko z tábora Dohody a pomohli tak vilémovskému Německu.⁷⁹

O tom, jak vypadala po ekonomické, společenské, vzdělanostní a geografické stránce skupina Vrbových sympatizantů, svědčí výčet osob, které finančně (20 Korunami) podpořily vydání knihy „Vláda peněz“.⁸⁰ Téměř stoprocentní většinu tvoří kněží různých stupňů. Figuruje jich zde 161 (a 3 kláštery uvedené jako kolektivní dárce) oproti 13 světským osobám a 2 katechetům, které lze považovat za mezistupeň mezi oběma skupinami. Z těchto 161 církevních představitelů patří naprostá většina k příslušníkům nejnižších stupňů katolické hierarchie. Knihu finančně podpořilo 52 kaplanů či farních kooperátorů a 75 farářů či administrátorů farností. Pouze 25 kněží se řadilo mezi vyšší hodnostáře, většinou děkany. 9 osob zbývajících do celkového počtu 161 pak náleží mezi představené klášterů.

Knihu podpořilo též několik spolků a společností mezi nimiž figurují „*Sdružení křesťanského dělnictva Příbor*“ nebo „*Sdružení venkovské omladiny, Tichá na Moravě*.“ Z uvedeného vyplývá, že Vrba působil na lidi ze stejné society, do jaké sám patřil. Vzdělání, kteří však své vzdělání po absolutoriu již pravděpodobně dál nerozvíjejí, sociálně slabší, nebo alespoň žijící se sociálně slabšími ve styku, obyvatelé venkova nebo periferií měst, věřící katolíci, pravděpodobně konservativní. Ti pak chápali Vrba jako svého mluvčího, odborníka, který je navíc v Praze - z pohledu venkovského faráře v místě, kde se odehrává to hlavní. Pěkně to ukazuje oslavný dopis faráře z Kuželova, zasláný Vrbovi jako autorovi „*Vlády peněz*“ a otištěný v druhém dílu spisku: „*Zasílám předplatné. Je to dílo velmi zajímavé, časové a záslužné. Jiní národové by si lépe vážili a cenili spisovatelů tak cenných děl. Můžeme být hrdými na to, že v našem stavu takové genie máme.*“

---

79 MIKULÁŠEK, Alexej. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století: teoretická a historická studie*. Praha: Votobia, 2000, s. 58.

80 VRBA, Rudolf. *Vláda peněz: sociálně-politické úvahy*. Praha: R. Vrba, 1912, sv. 2, s. 421 - 426.

*V úctě oddaný Theodor Káčer, farář v Kuželově.*⁸¹

Výše zmíněné Vrbovy názory o interakci Židé - Rusko mu získaly značnou pozornost v závěrečných letech trvání rakouské monarchie a za Republiky, tedy v době, kdy se jeho sociálně ekonomické spisy z devadesátých let stávaly pomalu archaickými. Vrba nebyl tvůrcem teorie o vině Židů za ruské revoluce, tento názor šířily i poražené ruské sociální skupiny.⁸² Intenzitou s jakou tyto názory rozpracovával a šířil dál, se však stal jedním z hlavních mluvčích této interpretace událostí. V českém antisemitském prostředí je chápán a citován jako autorita v moderních ruských poměrech a jejich pozadí (např. známým botanikem a odpůrcem Židů Josefem Velenovským).⁸³

Intenzita s jakou Rudolf Vrba propagoval své názory, z něj v době největšího věhlasu vytvořila jistý symbol křesťansko sociálního vztahu k Židům i pro odpůrce antisemitismu. Velmi výstižně to dokládá např. Eduard Lederer v knize „Žid v dnešní společnosti“. Když kritizuje naivní křesťanské antisemity, mluví o „páně Vrbovi a jiných „křesťanských“ horlivcích.“⁸⁴ Rudolf Vrba je mu tedy hlavou této volné názorové skupiny. Lze poznamenat, že na různých místech knihy Lederer jmenuje řadu katolických spisovatelů, mnohdy kněží, s jejichž názory nesouhlasí, ale které uznává minimálně jako partnery k debatě.⁸⁵ Vrba však mezi ně nepatří, jeho zápal pro věc ho z pohledu židovského intelektuála řadí pouze mezi „horlivce“.⁸⁶

2.1.7 Reflexe života a díla Rudolfa Vrby v současné ČR

V letech po druhé světové válce byl Vrba prakticky zapomenut, jednak jako kněz,

---

81 VRBA, Rudolf. *Vláda peněz: sociálně-politické úvahy*. Praha: R. Vrba, 1912, sv. 2, s. 427.

82 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 214 - 219

83 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 253.

84 LEDERER, Eduard. *Žid v dnešní společnosti*. Praha: Edvard Lederer, 1902. 154 s., s. 135.

85 LEDERER, Eduard. *Žid v dnešní společnosti*. Praha: Edvard Lederer, 1902. 154 s., s. 141 aj.

86 LEDERER, Eduard. *Žid v dnešní společnosti*. Praha: Edvard Lederer, 1902. 154 s., s. 135.

jednak jako antisemita. Jeho osobnosti a dílu se více věnuje teprve moderní historický výzkum. Nejvíce prostoru mu věnoval ve svých pracích o protizidovském postoji české společnosti dané epochy Michal Frankl.⁸⁷ Příznačná je poznámka u jedné ze statí sborníku pardubické university o historickém antijudaismu, kde autor děkuje kolegům za upozornění na „zajímavou (a pozapomenutou) postavu Rudolfa Vrby.“⁸⁸

Zajímavé je, že ač na Vrbu otevřeně příliš nereflektovali nacističtí antisemité, mezi současnými konzervativci a pravicovými extremisty jeho dílo do určité míry známo a uznáváno je.⁸⁹ Lze to doložit na třech případech:

1) Webové stránky označené „Národní vzdělávací institut“.⁹⁰

Jde o projekt, který se profiluje jako alternativní informační zdroj v oborech historie, sociologie a politologie. Propaguje ovšem antisemitské, antiromské, antislámské a antievropské ideje. Typické pro tento web je také zpochybňování holokaustu a podobně. Projekt byl spuštěn v roce 2004, o čtyři roky poté zastaven (tvůrci webu totiž porušili celou řadu zákonů, např. zveřejněním pamfletu označeného „Částečný seznam Židů a židovských míšenců v politice ČSFR, ČR A SR po roce 1989“⁹¹). Po určitých úpravách, zaměřených tak, aby web formálně vyhovoval legislativě, došlo později k jeho obnovení. Web funguje jako on-line knihovna, která zahrnuje články a knihy menšího rozsahu zpracovávající výše

---

87 FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007, 403 s. ISBN 978-80-7185-882-9.; FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, 339 s. Židé - dějiny - paměť. ISBN 978-80-7422-422-5.

88 HANUŠ, Jiří. Povaha antijudaismu u katolických intelektuálů první poloviny 20. století (Příklad Jakuba Demla). In: VYDRA, Zbyněk. *Protizidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 73 - 80. ISBN 978-80-7194-948-0., s. 77.

89 *Česká Revue: kapitola pátá (1899 - 1914)*. 1. Praha: Národní myšlenka, 2007. Dostupné také z: <http://www.narmyslenka.cz/ceskarevue/REVUE5.pdf>, s. 64.

90 O nás. *Národně vzdělávací institut* [online]. Praha: NVI, 2013 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=o-nas>

91 Národně vzdělávací institut – ‘seznam Židů’ je jen vrcholkem neonacistického ledovce. *Archiv Eretz.cz* [online]. 2007, 2007(21. 8.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://archiv.erez.cz/?p=6140>

uvedené témata z krajně konservativního až otevřeně fašistického pohledu. Lze zde číst spisy antisemitů a stoupenců hitlerismu z 19. a 1. poloviny 20. století stejně jako texty současných popíračů holokaustu. Pro zájemce o dějiny a současnost antisemitismu a příbuzných témat je web do jisté míry přínosný neboť poskytuje možnost přečíst texty, které jsou reálně často hůře dostupné. Zároveň je však velmi nebezpečný z hlediska šíření nedemokratických ideologií neboť texty prezentuje bez dalších souvislostí.

Web v současné době (květen 2018) obsahuje 7 děl Rudolfa Vrby a v sekci „Připravujeme“ oznamuje budoucí zařazení dalších dvou. Konkrétní hodnocení autora není uvedeno - ve shodě s opatrným přístupem tvůrců těchto již jednou úředně zastavených internetových stránek.

2) Webové stránky označené jako „Knihovna Libri nostri“

Podobně jako výše zmíněný web „Národně vzdělávací institut“ i „Libri nostri“ zpřístupňují v digitalizované podobě hůře dostupnou českou i zahraniční literaturu. Na rozdíl od v podstatě neonacistického „Institutu“, jsou tyto internetové stránky zaměřeny radikálně nábožensky. Vycházejí z konzervativně katolického pohledu na svět, což sami shrnují větou: „*Knihovna je určena všem, kdo nejsou zaslepeni moderním pokrokem (podle hesla: co je nové, to je dobré)*“.⁹² Tím je určen i výběr knih. Zájemce zde najde řadu děl teologických a církevně právních i výběr z odborné literatury a beletrie konzervativních autorů. Web obsahuje 5 děl Rudolfa Vrby, které sem spisovatelovým krajním konzervativizmem výborně zapadají.

3) Aféra Ladislava Bátory

Ladislav Bátor, český pravicový politik, se v roce 2011 stal ekonomickým poradcem tehdejšího ministra školství. Žurnalisté následně zveřejnili informace o jeho vazbách na neonacistické organizace Vlastenecká fronta a Národní odpor.

---

92 *Knihovna Libri nostri* [online]. Praha: Libri nostri, 2018 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/?a=5>

Bátora napsal knihu „Česká revue“, která má obsahovat „výroky a příběhy osobností, které chtě nechtě ovlivňovaly a ovlivňují vývoj českého národního vědomí“.⁹³ je poněkud nesourodým souhrnem krátkých medailonků a výňatků z díla českých osobností přelomu 19. a 20. století. Vyzdvihl zde mimo jiné Rudolfa Vrby, o němž dále uvedl: „věhlas onoho křesťanskosociálního národohospodářského publicisty ale přeťval asi jen díky antisemitským pracím, k nimž patří zejména „Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentu“ či skvělá „Zkáza Slovanů!“ 94 . Krátké, zde citované, souvětí vyvolalo mediální a v souvislosti s ní i politickou aféru. Jméno Rudolfa Vrby se tak v jejím rámci dostalo po desítkách let opět, i když nakrátko, do centra veřejné pozornosti.⁹⁵

2.1.8 Písemnosti Rudolfa Vrby v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

V archivu na Strahově se nachází fond „Sychrov-Vrba Rudolf.“ Jde, pokud je autorovi tohoto textu známo, o jedinou archivně uchovávanou pozůstalost Rudolfa Vrby.⁹⁶ Obsahuje především rukopis knihy „Grundlagen der Christlichen Familie“ (Základy křesťanské rodiny). Pokud se mi podařilo zjistit, jde o nepublikovaný spis, alespoň na území dnešní ČR. Není zcela vyloučeno, že vyšla např. v Německu, ale ověření nebo vyvrácení tohoto tvrzení je již mimo možnosti autora tohoto textu. Vedle vlastního rukopisu se tu nacházejí výstřižky z dobového tisku a výpisky z něj. Vrbovi sloužily jako zdroj informací pro

---

93 Bátora se před několika lety účastnil neveřejné antisemitské přednášky. *Novinky.cz* [online]. 2011, **2011**(30. 4.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/232168-batora-se-pred-nekolika-lety-ucastnil-neverejne-antisemitske-prednasky.html>

94 *Česká Revue: kapitola pátá (1899 - 1914)*. 1. Praha: Národní myšlenka, 2007. Dostupné také z: <http://www.narmyslenka.cz/ceskarevue/REVUE5.pdf>, s. 64.

95 Bátora a D.O.S.T. se ohradili proti obvinění z antisemitismu. *ČT24* [online]. 2011, **2011**(21. 7.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1251409-batora-a-dost-se-ohradili-proti-obvineni-z-antisemitismu>

96 Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, 2 kartony:1. Rukopisy vlastní (Grundlagen der Christlichen Familie). 2. Výstřižky, Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

rukopis. Podle výstřížků, datovatelných dle souvislostí, vznikl rukopis na přelomu 20. a 30. let 20. století.

Níže podáváme charakteristiku několika vybraných výstřížků, které poskytují představu o tom, jaké materiály fond obsahuje, a jež jsou navíc nějakým způsobem typické pro Vrbovu práci.

1) Recenze na knihu od čínského vojenského ataše v Paříži Tchang ti Tonga z roku 1885. Z výstřížků není patrné, kde recenze původně vyšla. Jde především o doklad Vrbova způsobu shromažďování informací. Výstřížky jsou nalepeny na listu papíru a doplněny Vrbovými poznámkami. Přípisek „e) *Die Frau in China*.“ odkazuje na kapitolu XXXV rukopisu, která obsahuje oddíl označený písmenem „e“ a stejným názvem. Další, špatně čitelná autorova poznámka snad německy sděluje, že jde o první podněty ke kapitole. Výstřížek dokládá velkou Vrbovu píli při shromažďování dat a informací ke knihám, stejně jako nekritičnost v jejich přijímání. Vrba se nesháněl po knize čínského diplomata, ale stačily mu stručné informace a výňatky z jejího obsahu, užití v recenzi. Na obojí - tedy jak velmi rozsáhlé sbírání dat, tak nedostatek kritiky při jejich užití a často i logiky při jejich řazení bylo poukazováno již za Vrbova života.⁹⁷

Výstřížek je označen číslem, což se týká i dalších materiálů tohoto druhu ve fondu. Někde čísla odkazují na stránku rukopisu, kde byly informace z výstřížku použity, někde není jejich smysl zřejmý. Snad to naznačuje existenci nějakého rozsáhlejšího, systematizovaného, autorova archivu informací, který se nedochoval. Výstřížky k rukopisu „*Grundlagen der Christlichen Familie*“ by pak mohly být pozůstatkem tohoto archivu.

2) Na pokračování vycházející stať dr. Hermann Boessnecka „*Das Eheproblem in Gegenwart*“ (Manželské problémy v současnosti). Z výstřížků není zřejmé, v jakém periodiku stať vycházela, mohou však posloužit k dataci vzniku celého fondu. Text článku doplňují malé fotografie a denní data úmrtí významných

---

⁹⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, Karton 2. Výstřížky, Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

osobností - ačkoli s textem článku nesouvisí, Vrba se pravděpodobně nechtěl zdržovat s odšťiháváním těchto drobností - což umožňuje dataci článku k roku 1929. Je tedy zřejmé, že rukopis „*Grundlagen der Christlichen Familie*“, kvůli němuž si Vrba tyto informace archivoval, vznikl pravděpodobně na přelomu dvacátých a třicátých let, či spíše až na počátku poslední dekády Vrbova života. Jde tedy o jeho poslední větší práci.

Rukopis „*Grundlagen der Christlichen Familie*“ tvoří 873 stran rukopisu. Podobně jako publikované Vrbovy knihy i tento rukopis představuje především kompilaci velkého množství údajů shromážděných z literatury a tisku. Témata jsou značně různorodá, poměrně nahodile shromážděná bez výraznější kritiky pramene. Některé kapitoly se tématu uvedeného v titulu knihy dotýkají jen okrajově (např. kanibalismus na Haiti má opravdu jen vzdálenou souvislost s problematikou křesťanské rodiny). Lze konstatovat, že nedostatky, které byly Vrbovým pracím vytýkány v autorově mladším věku, se s postupujícím stářím spíše prohloubily.

První kapitoly rukopisu se tématu rodiny věnují jen velmi vzdáleně. Vrba, ovlivněn novými politickými a pseudovědeckými teoriemi, se zde zabývá rasovou naukou. Užívá četných konkrétních dokladů, ovšem bez hlubší analýzy. Jako příklad lze uvést rasovou problematiku a její dopad na společnost v USA, Kanadě, Brazílii či na Haiti. Ve shodě se svým světovým názorem Vrba interpretuje kulturu Haiti, v jeho době jednoho z mála nezávislých států, v němž chyběla evropská populace. Tyto začáteční kapitoly se též věnují problematice vystěhovalectví, které Vrba nijak nevídá. Uchovává si názory typické pro starší generace vlastenců, kteří vystěhovalce považovali za „ztracené pro národ.“⁹⁸

V dalších částech rukopisu se již věnuje manželství a rodině jako takovým. Téma nahlíží z křesťansko konzervativního úhlu pohledu. Velmi typická je kapitola IX „Ženy ve starověku a středověku“. Vrba zde důrazně odmítá představu, že

---

98 Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, Karton 1. Rukopisy vlastní (*Grundlagen der Christlichen Familie*), Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

středověká (tedy křesťanská) civilizace nepřikládala ženám význam. Tím se zároveň vymezuje proti modernistické představě civilních sňatků, občanského rodinného práva a emancipace žen jako jediného způsobu posílení postavení žen.

Právě moderní pojetí rodiny klade autor „*Grundlagen der Christlichen Familie*“ do souvislosti s negativními společenskými jevy jako je prostituce, obchod s lidmi, manželská nevěra a rozpad rodin, ale i s vraždami a dalšími kriminálními činy. Ve shodě se staršími díly, i zde Vrba nepochybuje, že za úpadkem tradiční rodiny stojí židovský vliv. Tento židovský vliv je dle rukopisu vykonáván z velké míry přes tisk. Toto hlavní médium doby je dle autora mimo katolická periodika téměř celé v rukou Židů. Neváhá také označovat Židy za strůjce obchodu s dívkami. Popis patologických společenských jevů doprovází příklady z Vídně a Berlína. Tato města nejsou vybrána náhodně - v obou byla v dané době silná židovská populace a zároveň zde existovaly avantgardní kulturní proudy. Představitelé vídeňské a berlínské avantgardy byly mnohdy Židé. To pak Vrbovi umožnilo spojit negativní sociální trendy přítomné prakticky v každém velkoměstě právě s židovským etnikem.

Většina statistických údajů, které Vrba v rukopisu přináší, se týká Německa, Rakouska a Maďarska. Tři samostatné oddíly práce pak věnuje Anglii, Rusku a Francii, neváhá však užít ani útržkovitých informací z bulharského, čínského a dalších exotických prostředí. Německo a nástupnické státy Rakouska - Uherska Vrba znal a pravděpodobně měl řadu materiálu shromážděného již k svým starším pracím. Anglii a Francii pak pojímá jako zdroje řady modernistických a tedy nepřijatelných trendů. Dokládají to již samotné názvy podkapitol věnovaných britskému rodinnému soužití („*a) Anglické služebnictvo, b) Londýnské nevěstince, c) Ženská přetvářka v manželství v Anglii, d) Sufražetky, e) Formy manželských přísah v Anglii, f) Úbytek obyvatelstva v Anglii, g) Anglické vystěhovalectví, h) Zahálčivé ženy anglické střední třídy*“).⁹⁹

---

99 Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, Karton 1. Rukopisy vlastní (*Grundlagen der Christlichen Familie*) - Obsah, Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

S rukopisem je obecně obtížné pracovat a to z důvodů formálních i obsahových. Problematické je již čtení, neboť Vrbův rukopis kolísá od krasopisu až po velmi těžko čitelné písmo. Dále pak práci ztěžuje i značně nelogické řazení obsahu. Například v kapitole XI, věnované sňatkům v Rakousku je vložena podkapitola „*Bernard Shaw proti křesťanskému manželství*“, aniž by ovšem irský literát Shaw měl cokoliv společného s Rakouskem. Podobných nelogických spojování informací je možno v rukopisu najít více - jde však o rys, kterým se vyznačují i starší Vrbova díla.

Výběr informací dokládá neschopnost pátera Vrby reflektovat současnou situaci. Ačkoliv rukopis vznikl s největší pravděpodobností začátkem třicátých let, většina užitých informací pochází z doby před první světovou válkou. Zjevný anachronismus díla dosti pravděpodobně stojí za tím, že nenašlo nakladatele a zůstalo v rukopisu.

2.2 Rudolf Vrba - katolík

Katolické náboženství a fakt, že byl knězem, určuje celou životní i literární dráhu Vrbovu. Již nasazení, s nímž šířil své myšlenky na veřejnosti lze chápat jako jistou formu „misionářské“ činnosti, či ohlas pocitu odpovědnosti vůči lidu od člověka, jenž se měl stát duchovním pastýřem některé křesťanské obce. I jeho antisemitismus vycházel z křesťanských základů. Oficiálně se křesťanský socialismus hlásí pouze k antisemitismu „ekonomickému“, brojí proti Židům jako vykořisťovatelům, nikoliv jako osobám („*Křesťanský socialista nesmí nenáviděti Žida pro jeho náboženství, to jest nedovoleným, ani pro jeho národ, to by bylo nemravné. On nesmí nenáviděti Žida jako osobu, ale on může a musí nenáviděti a odsuzovat zhoubnou činnost Židů. To jest antisemitismus dovolený a spravedlivý.*“¹⁰⁰). V tomto smyslu překročil Vrba jeho meze zvláště ve starším věku dosti dalece. Je však třeba si uvědomit, že v závorce uvedenou zásadu stanovenou jedním z kněží-teoretiků křesťanského antisemitismu již v době jejího zveřejnění - bylo to roku 1899, v době hilsneriády - většina antisemitských kněží

---

100 PAULY, Jan. Populární úvod do sociální otázky. Praha 1899, s. 56 - 57.

ignorovala. Vrbova obava z Židů, s léty rostoucí až do absurdních výstupů, nevybočovala z antisemitismu rozšířeného mezi klérem.

Boj proti Židům ztotožňoval Vrba s bojem proti mravnímu a náboženskému úpadku společnosti, který s nimi spojoval. Na jednu stranu byl Žid v jeho představách rigidní talmudista, na druhou stranu jej obviňoval z bezvěrectví a jeho podpory. Šíření bezvěrectví a odluku církve od státu snášel Vrba velmi těžce. Jeden z jeho posledních literárních výstupů - *Nebezpečí druhé války světové* - obsahuje řadu výpadů proti ateismu, kterému klade za vinu i nástup Židů - bolševiků.¹⁰¹ Je zajímavé, že odsuzuje různé moderní, nebo ve střední Evropě donedávna neznámé křesťanské církve, ale relativně uctivě se vyjadřuje o ruské pravoslavné církvi.¹⁰² Lze se domnívat, že tuto benevolenci k pravoslavným schizmatikům vyvolal společný nepřítel, totiž Žid-komunista.

Konzervativní katolicismus se u Vrby projevuje i jinde. Již na jiném místě tohoto textu bylo řečeno, že obrodu sociálního smíru ve společnosti hledal v její reorganizaci do (domněle) středověké podoby s jejím svázáním cechy a církvi. Kromě toho například vystupoval proti oficiální účtě, kterou ČSR projevovала památce husitství. Násilí husitských vojsk připodobňuje k násilí ruských revolučních oddílů a oboje odsuzuje velmi emotivním způsobem: „*Kdo čte na příklad zničení kláštera v Kladrubech a vyvraždění řeholníků ... ten se neubrání strašlivému rozechvění. I tážeme se, zda Lenin měl v sobě lidskou duši, a při čtení těchto zločinů se tážeme, zda to byli tvorové lidští anebo splozenci pekla...*“¹⁰³ *Jak vidíme, byla na příklad v lednu roku 1421 čezvyčajka při vypálení a vyvraždění kláštera v Kladrubech v plné činnosti.*“¹⁰⁴ Počátky celého úpadku národa, který v jeho očích vedl k nadvládě Židů a bolševiků hledá hluboko v minulosti,

---

101 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, a. 97.

102 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 97 - 98, 124 aj.

103 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 119.

104 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 125. Čezvyčajkou Vrba rozumí NKVD.

v husitské vzpouře proti Římu.¹⁰⁵

Vrbův katolicismus byl velice zásadový a vedl až k osobním konfliktům s odpůrci církve. Lidsky i finančně byl asi náročný např. jeho spor s knihkupcem Františkem Bačkovským v roce 1895. Vrba Bačkovského napadl kvůli prodeji knih s antiklerikální tematikou. Bačkovský, který měl osobní i obchodní zájmy v kruzích katolického kléru tomuto obvinění odporoval argumentem, že kněz musí znát antiklerikální myšlenky, aby se jim mohl bránit. Došlo k vzájemnému osočování ze lži a dokonce i soudnímu procesu.¹⁰⁶

2.3 Rudolf Vrba - antisemita

Když v roce 1897 psal Rudolf Vrba svůj program křesťansko sociální strany, bylo mu 37 let. V tomto věku má již většina lidí svůj pohled na svět utvořený a stabilizovaný. Antisemitská část tohoto programu může být tedy užita jako záznam Vrbova pojetí odporu k Židům. Citace v následujících odstavcích, není-li uvedeno jinak, pocházejí z tohoto dokumentu.¹⁰⁷

„Poněvadž zástupci židovstva v českém národě žijící se naprosto liší od českého lidu svým původem, náboženstvím, řečí, mravními názory, které židovstvo čerpá z pověstného talmudu a které se naprosto přičí naukám křesťanským, poněvadž židovstvo, kdekoliv se jen jeho zástupci usadí, všude národy ochuzuje a do mravní i hmotné záhuby přivádí, žádáme na ochranu českého lidu:...” V úvodu antisemitské části programu tedy Vrba poukazuje na hlavní body, které jeho nepřítelství k Židům způsobují. Jsou zcela v intencích dobového pohledu na věc, bez nějaké originální myšlenky. Z kontextu vytrženými větami prastaré náboženské knihy - Talmudu - argumentovali odpůrci Židů běžně. Například propaganda, která se později rozvinula kolem vraždy v Polné, pracuje s „fakty“

---

105 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 125 - 124.

106 VRBA, Rudolf. Zasláno. Čech: politický týdeník katolický. 1895, 27(120), 3.

107 VRBA, Rudolf. *Program české strany křesťansko-sociální*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1897, s. 38 – 40.

z Talmudu velmi často.¹⁰⁸ Stejně nikoliv originálním se jeví zdůrazňování totální odlišnosti mezi českou a židovskou národností. S tímto argumentem vystupovali již odpůrci asimilace Židů v polovině 19. století.¹⁰⁹

„1. Státní dohled na bursu a směnečné obchody... s vyloučením židovských bankéřů...“

2. Hra s bursovními papíry a spekulace bursovní trestána budiž jako jiný obyčejný sprostý podvod. Stát jest povinen vydávati všechny cenné papíry na jméno majitele a zavésti katastr jmění papírového a vybírati daň z něho jako z majetku nemovitého.“ Vystoupení proti burse a židovskému bankovníctví dokládá, že program představuje obraz upřímného Vrbova přesvědčení. Proti burse jako výlučně židovské instituci brojil například již pět let před svou politickou aktivitou, v knize „Povaha moderního kapitálu“.¹¹⁰

„3. Každý židovský směnárník a bankéř musí míti na své firmě napsáno, že to firma židovská, tak i každý jiný obchod. Tento požadavek souvisí s bojem českých obchodníků proti židovské konkurenci. V dobových médiích běžně figurují výzvy k bojkotu židovských provozoven a obviňování jejich majitelů z toho, že fakt židovského vlastnictví firmy různým způsobem maskují.“¹¹¹ Požadavek jasného označení etnicity (víry) majitele by ovšem takový bojkot usnadnil.

4. Vláda jest povinna zabrániti přístup a usídlení z ciziny příchozím židům. Každá obec měžž právo zabrániti usazení se v obci nově příchozímu židu. Vláda podporuj co možná, aby židé se z území vystěhovali jinam.“ Stereotyp Žida lichváře a kořalečníka, ničitele obce, představuje jeden z archetypů dobového myšlení. V roce 1895 vyšla povídka Bohumila Zahradníka „Přítel Žid“. Bez větších

---

108 RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, s. 273 - 279 aj.

109 KREJČOVÁ, Helena. "Ghetto v nich" In. *Čechy a Evropa v kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 1990, s. 134.

110 VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví: našemu rolnictvu i živnostnictvu na uvážanou*. Praha: R. Vrba, 1892, s. 113.

111 Ilustrativní doklad poskytuje dobová karikatura: FRANKL, Michal. „*Emancipace od židů*“: český antisemitismus na konci 19. století. Praha: Paseka, 2007, s. 227.

literárních ambicí podávala obrázek vsi, která se moudře brání usazení Židů. Až po čase, kdy k tomuto vinou nesvornosti obyvatel dojde, následuje úpadek zapříčiněný semitským přistěhovalcem. V počáteční části povídky je pregnantně charakterizováno, proč by dle českých antisemitů měli mít obce právo bránit přistěhovalectví Židů: „*Ve Chvalíně neměli dosud žida, ačkoliv Chvalínská obec byla vesnice veliká ... Chvalínští měli před očima okolní vesnice, z nichž v každé nějaký žid usazen byl, a jehož přítomnost byla obcím osudnou. Věděli, jakmile oni také do své obce žida pustí, že se tu zatne jak klišť a počne svou neblahou činnost. Až dosud neměla čeládka kam krádeže odnáseti, lid dělný neměl kořalky, kde by výdělek i rozum propíjel, a sousedé potřebující peněz chodili do záložny a ne k židovi, jenž by je zvolna o všecko připravil...*“¹¹² Důležitým faktorem, který ovlivňoval pohled obcí na usazování Židů, bylo tzv. „domovské právo“. Usazení ve vsi či městě samo o sobě toto právo nezajišťovalo, ale mohlo se stát prvním krokem k němu. Pokud usedlík toto právo nakonec získal, byla obec povinna postarat se o něho v nouzi, např. při starobě, zchudnutí apod.¹¹³ Vzhledem k předsudku o nechuti Žida pracovat či o jejich velké porodnosti představovali tito přistěhovanci v očích obecních představených potencionální sociální zátěž.

5. *Žádáme vyloučení židů jakožto učitelů a profesorů na veřejných školách. Žid smí pouze vyučovati židy, jakož žádáme vyloučení židovských dětí a žákův z veřejných škol.* Jde o jedno z opatření, jímž chce Vrba dosáhnout opětovné ghettizace Židů. V očích konzervativců byli navíc semité spojováni se zaváděním vědeckých teorií a postupů ve vzdělání, které jim vadily z náboženských důvodů - např. darwinismus či některé Einsteinovy teorie. Sám Vrba se ostatně o Einsteinovi v pozdějších letech vyjádřil způsobem velmi typickým pro svůj názorový okruh: „*Lord Haldane je židomil jak vidíme z toho, že si pozval k sobě komedianta dra Einsteina. Němci toho švindlěre již prohlédli a dali mu patričný vyhazov.*“¹¹⁴

---

112 *Český antisemitismus na počátku 20. století.* [Žďár nad Sázavou: Bodyart Press], c2010, s. 219.

113 *Ottův slovník naučný.* Sedmý díl. Praha: J. Otto, 1893. s. 820.

114 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky.* Praha: R. Vrba, 1925, s. 40.

6. *Noviny, které patří židům a jsou obsluhovány židovskými redaktory, jsou povinny v čele míti nápis, že jsou to noviny židovské.* Vlastnictví řady velkých listů Židy bylo faktem, daným již výše zmíněnou orientací této národnostní skupiny na vzdělání. Mezi antisemity se v důsledku této skutečnosti šířily konspirační teorie a nedůvěra k běžné žurnalistice.

7. *V židovské domácnosti nesmí býti křesťanská služka a kojná neb společnost, v židovských krámech a pisárnách nesmí býti křesťanská krámská neb účetnice.*

8. *Prodávání děvčat, které se provozuje výhradně židy, do vykřičených míst a do ciziny budiž trestáno soudem výkonným, ne před porotou a to bez průtahu trestem smrti provazem.*

Body 7 a 8 mají dva společné jmenovatele. Prvním je představa o neobvyklé sexuální žádostivosti židovských mužů zaměřených na zneužívání křesťanských panen. Jde o relikt středověkého myšlení, převzatý později nacisty. V obou epochách byl pohlavní styk mezi křesťany („Árijci“) a Židy trestán smrtí. Druhým jmenovatelem je pak fáma, šířená na přelomu 19. a 20. století v souvislosti s vlnou obviňování Židů z potřeby křesťanské krve pro náboženské rituály. Fáma spočívala v tom, že Židé někdy své oběti nevráždí, ale krev jim odebírají postupně, ve spánku nebo v omámení. Zdroji těchto výmyslů se stávaly služby ve sporu se židovskými zaměstnavateli, nebo jen chtivé pozornosti, či duševně nemocné. Určitou roli zde hrála i dobová obliba hororů jako lidového čtení pro nižší vrstvy¹¹⁵ (Drákula Brama Stokera vyšel poprvé v roce 1897).

9. *Žádný žid nesmí své jméno přeměnit a musí jméno rodinné i osobní míti takové, aby v něm ihned poznán byl žid.*

10. *Ode všech čestných veřejných úřadů jako porotců, poslanců, obecních starších budiž vyloučen každý žid.* Body 10 a 11 představují další požadavky cílené na návrat Židů do ghetta, jejich důsledné postavení mimo většinovou společnost.

11. *Žádný žid nesmí v armádě býti důstojníkem a nesmějí se dodávky pro vojsko svěřovati židům.* Nebezpečí židovského vlivu na armádu patří k jednomu

---

115 FRANKL, Michal. „Emancipace od židů“: český antisemitismus na konci 19. století. Praha: Paseka, 2007, s. 280.

z běžných stereotypů dobového antisemitismu. V české společnosti rezonovala Dreyfusova aféra, připodobňovaná z různých stran k soudu s Hilsnerem.¹¹⁶ O tom, jak byl tento jev zakořeněný, svědčí rozsáhlá debata o státní loajalitě Židů po vzniku ČSR.¹¹⁷

12. Volební právo do sborů zákonodárných budiž židům odejmuto, rovněž tak nesmí žid voliti a volen býti do řemeslných a rolnických společenstev.

13. Židovští advokáti směji zastupovati pouze židy, židovští lékaři směji léčiti pouze židy. Další dva „ghettizační“ body.

14. Židovští obchodníci, továrnici a milionáři mají státu odváděti zvláštní židovskou daň, jak tomu dříve bylo, aby jmění jejich na úkor křesťanů nerostlo. Bod 14 odpovídá bodu 3, aplikovanému na konkurenci výše příjmových skupin obyvatelstva.

15. Žádáme veřejnou revisi talmudu a Šulchan aruchu, úřední překlad těchto knih, vyučování mravních nebezpečných zásad talmudu na právnických fakultách, aby soudcovský stav měl úplnou znalost talmudu.

16. Pokřtěný žid nestane se rovnoprávným křesťanem, nýbrž teprv jeho děti. Židům není dovoleno nabývati majetku pozemkového a v městech má se jim dovoliti pouze jeden dům pro vlastní potřebu.

Nedůvěru k židovským konvertitům lze pokládat za jeden z ohlasů Vrbova křesťanského vzdělání. Již od středověku Židé, kteří se přihlásili ke křesťanství, nebyli pokládáni za plnoprávné věřící a mnohdy byli dále pronásledováni. Pregnantní doklad představuje likvidace tzv. Morisků španělskou katolickou církví.

Vzhledem k výše uvedenému se jeví Vrbův antisemitismus jako nikoliv originální. Jde o kompilaci křesťanských stereotypů, mnohdy vycházejících z velmi starých

---

¹¹⁶ VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. s. 4 - 7.

¹¹⁷ FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 98 - 205.

zdrojů a základních představ obecně rozšířených mezi antisemity dané doby. Za Vrbův přínos lze pokládat zejména schopnost popularizace a osobní nasazení, s nimiž tyto myšlenky šířil.

Řadu názorů, odpovídajících Vrbovým, lze najít již ve spisku „Pro strach židovský“, jímž Jan Neruda v roce 1869 započal řadu moderní české antisemitské propagandy. Neruda, který se v mládí hlásil k romantickému obdivu židovské vytrvalosti a věrnosti víře, jejich poezii (a ovšem i tajemné exotice)¹¹⁸ v „Pro strach židovský“ zcela otočil. Mimo jiné žádal oddělení ekonomiky v rukou Židů od ekonomiky majoritní společnosti („*Nejedná se víc o emancipaci židů, nýbrž o emancipaci od židů... Emancipaci českou od židů hlavně bráti musíme co emancipaci od židovského obchodu, od židovského využitkování cizí práce...*“¹¹⁹), čímž předjímal názory Vrbovy i dalších antisemitských národohospodářů.

I u ostatních hlavních Vrbových zásad (viz Program strany Křesťanskosociální) lze najít řadu obdob u autorů starších, nebo geograficky vzdálených, kteří tvorbu kaplana z Bělé pravděpodobně neznali. Lze si povšimnout, že velký význam Vrba přikládá ochraně křesťanských dívek před židovským sexuálním zneužitím. Charakteristika Židů jako zvrhlíků s výrazným akcentem na možné souvislosti rituálních vražd a sexu se na přelomu 19. a 20. století objevovalo v antisemitské propagandě od Ruska po Velkou Británii. V Německu se v určitých kruzích tvrdilo, že veškerá prostituce v zemi je v semitských rukou.¹²⁰ Podobných dokladů neoriginality Vrbových názorů by bylo možno uvést více.

Antisemitismus formulovaný v Programu roku 1897 nezůstal u Vrby beze změn. V době jeho vzniku se autor ostatně nacházel zhruba v polovině své tvůrčí dráhy. Aféra kolem vraždy v Polné posílila ve Vrbovi jeho „tradiční“ představy

---

118 SOUKUPOVÁ, Blanka. Národně politické protizidovské stereotypy v české společnosti na konci 19. století. In: VYDRA, Zbyněk. *Protizidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 145 s. ISBN 978-80-7194-948-0. s. 15 - 16. (s. 13 - 49)

119 NERUDA, Jan. *Pro strach židovský*. Praha 1869, s. 27 - 29.

120 VYDRA, Zdeněk. Krvavé obvinění a moderní společnost. Tradiční protizidovský stereotyp na konci 19. století. In: VYDRA, Zbyněk. *Protizidovské stereotypy a křesťanská společnost na přelomu 19. a 20. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007, 145 s. ISBN 978-80-7194-948-0. s. 67 (s. 51-72)

formulované např. v Programu. Ať již šlo o nebezpečí Židů pro křesťanské dívky, nutnost jejich oddělení od společnosti nebo rozvratný vliv židovských novin a vzdělavců (nebo vzdělavců stojících na židovské straně).

Vražda v Polné a proces s Hilsnerem tedy Vrbův antisemitismus utvrdily, v souvislosti s ruskou revolucí v roce 1905 pak své názory posunul dále. V představách rusofilů, kterými čeští konzervativní vlastenci jako Vrba byli, představovalo carské Rusko těch dob mocnou říši, naději pro slovanské národy, nikoliv zaostalý kolos zmítaný sociálními, národnostními rozpory, korupcí atd. jakým bylo ve skutečnosti Porážku od Japonska, asijského státu, a následnou revoluci přijali jako něco naprosto neočekávaného a možného jen nějakou zradou. Vzhledem ke specifickému pohledu na svět pak ruská revoluce zapadla do antisemitského pohledu na svět jako důsledek židovského spiknutí ke světovládě (*„Obřezanci vyvolaná to vnitřní revoluce v Rusku podporována byla židovskou žurnalistikou celého světa a penězi zlaté Internacionály. Rozvrat a pád slovanské a křesťanské veleříše prorokován ze dne na den.“*¹²¹). Odstranění domnělé překážky v podobě mocného Ruska mělo být jedním z prvních kroků v tomto spiknutí, jak také dokazovaly tehdy šířené a snad z prostředí ruské reakce pocházející tzv. Protokoly sionských mudrců. Antisemité z křesťanských kruhů se popularizaci takové interpretace událostí věnovali s velkou intenzitou. Dokládá to např. časopis XX. věk vydávaný Václavem Myslivcem, předním činitelem křesťanskosociálního hnutí.¹²² Rudolf Vrba se k tomuto zděšení nad revolucí připojil. Jeho kniha o revoluci (*Die Revolution in Rusland*), vydaná německy v roce 1906 opět představuje kompilaci v katolickém prostředí běžných hodnocení revoluce a též podrobný výčet jejích událostí. Pro vývoj Vrbova pojetí antisemitismu je významná ze dvou důvodů. Jednak jde o jednu z mála prací, kterou vydal v němčině. Snad její sdělení považoval za tak významná, že je chtěl zpřístupnit co nejširšímu čtenářskému okruhu. Vedle toho se zde pravděpodobně poprvé objevuje přímo nevyslovený, ale zároveň nepřehlédnutelný souhlas

---

121 „Bludné cesty“ Ruska. *XX. věk*, 26. 1. 1912, roč 1, č. 21, s. 1.

122 MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890-1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice: Gloria, 2003, s. 252.

s fyzickou likvidací příslušníků nepřátelské rasy. Vrba detailně popisuje vražedné pogromy spáchané kontrarevolučními silami, avšak označuje je za přirozený následek „židovských“ revolučních excesů.¹²³ Tím ovšem připouští akceptování pogromů, ale za určitých výjimečných okolností.

Vrba se svým ztotožnění ruských revolucionářů s Židy nezapojil jen do proudu českého antisemitismu. Podobné názory se šířily i jinde v Evropě. Například katolický francouzský autor Gougenot des Mousseaux napsal: „*Úloha Židů ve válečných neúspěších i ve vnitřních bouřích je jasnou. Je na Rusku samém, chce-li býti v područí Židů, chce-li se státi židovskou republikou, se Židy co pány a s Rusy co jejich otroky.*“¹²⁴

Vrbova identifikace revolucionářů se Židy se mu zdánlivě potvrdila další revoluční vlnou po roce 1917.¹²⁵ Opět nešlo o jeho myšlenku. Fakt, že Trockij, Zinovjev, Kameněv či Béla Khun jsou Židé, využívali a zveličovali antisemité v celé Evropě. **Zveličování významu faktu židovské etnicity značné části čelních ruských revolucionářů u Vrby i jemu ideově spřízněných autorů dobře ilustruje typický rys dobové antisemitské propagandy. Ověřitelná skutečnost (židovství Trockého a dalších) je vytržena z kontextu a tím zdánlivě potvrzuje myšlenku textu, totiž revoluci jako prostředek Židů k dosažení světovlády. Tento fakt musí být z kontextu vytržen, neboť právě kontext (totiž vysoká míra gramotnosti mezi ruskými Židy na zač. 20 století ve srovnání s tamní slovanskou majoritou) by nejen neideologicky vysvětlil příčinu přítomnosti vysokého počtu Židů mezi vůdci revoluce, ale též podlomil jeden z dalších argumentů, totiž údajnou židovskou lenost.**

Jak tedy vypadal Vrbův antisemitismus po zkušenostech s „židovskými“ revolucemi v Rusku, Maďarsku, a Německu, v závěru jeho života? Doklad poskytuje např. kniha *Nebezpečí druhé války světové z roku 1925*. Vrba zde

---

123 FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, s. 219.

124 *Český antisemitismus na počátku 20. století*. [Žďár nad Sázavou: Bodyart Press], c2010, s. 49.

125 VRBA, Rudolf. *Zkáza Slovanů za světové války: denník poválečný*. České Budějovice: R. Vrba, 1924, 2 sv. (263, 248 s.).

podává obraz světa v dané době a svoji interpretaci tohoto obrazu. Židovská snaha ovládnout svět je v očích stárnoucího bělského kaplana již jen krůček od uskutečnění tohoto záměru. Jak píše „světovou válkou si židé vydobyli vládu nad celým světem.“¹²⁶

Především považuje bolševické hnutí za plně židovské, Rusku prý vládne „*car Chaim*“¹²⁷ a ani na Západě není lépe¹²⁸. V obavě, že nenávidění Židé již nastoupili cestu ke světovládě, Vrba pokládá za jejich spojence nejen komunisty všech zemí, ale i Německo maršála Hindenburga či francouzské politiky židovského původu, včetně komunisty Cachina, který je „*asi také žid.*“¹²⁹

Pokud Vrba kritizuje některého světového politika, o němž není známo, že je židovského původu, alespoň nad tím jako nad možností uvažuje, nebo hledá Židy v jeho příbuzenstvu.¹³⁰

„*Parcelaci Evropy ve Verssailích prováděl Žid Tadiou ... Tu uhodil Bela Cohn na Českou republiku a chtěl se protlačiti do Ostravy a odtud se spojit s Berlínem, kde tehdy ještě vládl Solberson.*“¹³¹ Nejen evropské, ale i vnitrostátní, československé, obtíže v době po I. světové válce chápe Vrba jako důsledek židovských aktivit. Např. Hlinku prý chválí židovský tisk, což by si měl vůdce slovenských autonomistů uvědomit a bránit se zahájením konstruktivní spolupráce s Čechy.¹³² Podobně i u mediálně projeveného názoru sudetského velkostatkáře, kritického vůči ČSR, neopomine Vrba zdůraznit, že vyšel v *Neue Freie Presse* a že

---

126 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 66.

127 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 65 - 66.

128 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 71 - 72.

129 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 16.

130 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 39.

131 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 22.

132 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 22 -23.

je to list židovský.¹³³

Do líčení počátků světové války vkládá poněkud neorganicky kapitolu, v níž polemizuje s Augustinem Forelem, biologem z Curychu, který se z přírodopisného hlediska postavil proti vyvyšování jedné národnosti či rasy nad druhou. Napsal též, že Židé jako rasa ztratili za staletí nějaké výlučné rysy. Tím ovšem extrémně popudil Rudolfa Vrba. Ten nejdříve obvinil Forela, že se snaží Židům lichotit. Pak věnuje celý odstavec frázím o tom, jak dle talmudu Židé neuznávají za lidské bytosti nikoho mimo sebe. Dokládá to odkazem na dobové zahraničí antisemitské spisy, které revoluční násilí v Rusku a dokonce i krutosti popisované ve starém zákoně při dobytí Kanaánu Izraelity označují za doklad židovského odpírání lidského statusu neobřezaným.¹³⁴

V knize Vrba neopomněl ani zhodnotit svou vlastní úlohu ve vývoji českého antisemitismu. Tato úloha není alespoň v jeho vlastním podání nijak malá: *„Za celých 10 let hrůzovlády židovských vrahů nad Ruskem neodvážil se ani jeden list denní ukázati přímo na tyto vrahy, kteří v praksi provádí na ruském lidu zásady talmudu ... Od počátku této hrůzovlády stopoval jediný list Čech tyto zločiny netvora Lenina a Chaima. Články ty, během 5 let, jsou seřaděny v jednom díle: Zkáza Slovanů, deník válečný. Sepsal Rudolf Vrba. Nyní se odvážil redaktor Červinka o tom v Národních Listech podati ukázky...“*¹³⁵

Je třeba poznamenat, že nijak skromné sebehodnocení odpovídalo názoru katolických antisemitských kruhů. Např. týdeník Čech hodnotil v recenzi na *Die revolution in Russland* Vrba jako mučedníka za věc antisemitismu, dáváje jeho chudobu a postoje do souvislosti: *„Jednu vadu má dílo, a to závažnou - je antisemitské. Všechny orgány, které dnes ve světě něco platí, budou je umlčovati. Ale nás těší, že Vrba, kněz deficient se 400 zl. pense, nelichotí a neslouží zlatému*

---

133 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 31 - 32.

134 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 19.

135 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 100.

*teleti židovskému. Co jsou proti chudému deficientovi knězi, který žije, řekl bych, z ruky do úst ti velcí básníci ... a jiní, kteří pro trochu uznání ... smiřují se s talmudem, klaní se zlatému teleti, tupí své, aby se židům zalíbili. Nuže dp. Vrba může mít aspoň vědomí, že slouží Bohu, církvi a vlasti charakterně.*¹³⁶

Vrbův antisemitismus nebyl v katolickém, ale ani nekonfesijním intelektuálním prostředí dané doby nijak výjimečný. Již výše v tomto textu bylo doloženo, že Vrba nebyl příliš originálním autorem. Jeho názory vycházejí z tezí, které byly v církevních kruzích zcela běžné. Zajímavé však je, že podobné stereotypy lze v určitých případech najít i u autorů zaměřených proticírkevně, nebo nábožensky neutrálně. Příkladem může být literát, který se židovské problematice hojně věnoval, na rozdíl od Vrbu však z opačného, levicového, úhlu pohledu - Ivan Olbracht.

Jako doklad jeho pohledu na Židy vyberme soubor reportáží z Podkarpatské Rusi vydaný pod názvem „Hory a staletí“ a novelu "Golet v údolí.". Vzhledem k významu židovského obyvatelstva pro sociální struktury v nejvýchodnější části tehdejší ČSR je mu zde věnován značný prostor. Stejně jako Vrba zdůrazňuje i Olbracht vládu Židů nad vesnicí provozovanou skrze půjčky, případně i prodej alkoholu, obchod apod. Zatímco Vrba to vnímá jako realitu dneška a hrozbu pro budoucnost, pro Olbrachta jde o historický jev, který již mizí a je přítomen právě jen v nejzaostalejší části ČSR. Vykořisťování venkovského obyvatelstva se na Podkarpatsku sice děje, avšak v moderní době již téměř nikde nikoliv židovským lichvářem. Toho v nových poměrech nahradil český kapitalista. Na Podkarpatsku tedy reálně došlo k tomu, co pater z Bělé viděl jako řešení sociálních problémů českého venkova. Zatímco Vrba považuje za lék vzít Židovi kapitál a předat ho křesťanovi, Olbracht to vidí jako posun k horšímu. Na Podkarpatsku po československém záboru území k přesunu prostředků od drobných lokálních židovských podnikatelů směrem k československým firmám a peněžním ústavům skutečně došlo. Dle Olbrachtova názoru se tím situace pro zadlužený křesťanský

---

136 Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), 5.

lid jen zhoršila: „Dřív půjčil Žid ... Ano, býval někdy nemilosrdný a vyháněl z chýší, neboť exekutoři, neznámo proč, byli vždy na jeho straně a nedali si nic vysvětlit ... ale míval v nájmu štěrkování silnic a správký tratí, vozíval do města kámen a bylo tedy možno úroky si u něho dopracovat ... a žil ve vesnici, byl alespoň trochu závislý na jejím mínění, a třebaže to nepomohlo, bylo přece jen příjemné trochu mu vyhrožovat nebo si s ním přes plot zanádat ... Ted' půjčují páni. Podkarpatská banka, Legiobanka ... S Židem se bylo možno pokřičet a někdy se s ním i dohovorit. Ale páni sedí v krásných městských domech za zasouvacími okénky ...“¹³⁷

Olbrachtovo pozorování z Podkarpatska tak zachovává pohled na roli Žida jako jediného majetného ve vesnické komunitě a z toho plynoucí dominanci nad spoluobčany. Nezamlčuje židovskou lichvu a další negativní jevy. Na rozdíl od katolických antisemitů však zdůrazňuje, že křesťané mohou vesnickou komunitu likvidovat daleko hůře. Zatímco Vrba ve svých spisech velice často pracuje s obrazem nerozvážného sedláka, kterému je zabavován majetek ve prospěch Žida, věnuje Olbracht pozornost především exekucím po převzetí moci (a kapitálu) Československem.¹³⁸

Nadvládu Židů nad venkovany popisuje Olbracht jako téměř feudální záležitost, tedy vlastně ve shodě s Vrbou. *(Celý kraj byl hospodářsky v jejich moci, kdekdo byl na nich závislý¹³⁹ ... Židovská buržoasie kdysi kořalkou a hospodářskou mocí ovládala celou zemi a kořistila z ní.¹⁴⁰* Zároveň ji však označuje za vyrostlou na konkrétních podkarpatských podmínkách a již mizející. Z toho vyplývá, že možnost takové nadvlády v českých podmínkách jak ji prorokují katoličtí antisemité je v Olbrachtových očích nemožnost. Ostatně nezastírá ani výhody

---

137 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 434.

138 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 435 - 436.

139 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 456.

140 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 457.

tohoto vztahu, totiž to, že v komunitě negramotných sedláků existoval někdo s vyšším rozhledem a informacemi.¹⁴¹

Zatímco lichváře, obchodníky a prodejce lihovin uznává Olbracht za vykořisťovatele, avšak přiznává jim i jistý pozitivní sociální status - na rozdíl od Vrby, který se přes obrovské množství shromážděných fakt nikdy nepokusil „nepřátelské“ etnikum blíže poznat - zcela odsuzuje rabíny¹⁴² (podkarpatské ovšem, nijak svá pozorování nezevšeobecňuje). Ti jsou mu škůdci, odsuzovanými s pomocí výrazů téměř „vrbovských“: („ ... dlouho jsem nevěděl, jde-li tu o fanatické zabedněnce ..., či o velmi hrubé kořistníky“¹⁴³). Na rabínský vztah k chudým Židům se dívá stejně jako Vrba na obecně židovský vztah ke křesťanským chudým. Podle Olbrachta je rabínům „ ... jedno, dodávají-li jim jejich poddaní křesťanské kůže, stažené z rusínů, či židovské kůže sedřené ze sebe samých.“¹⁴⁴

Tradiční antisemitismus Olbracht ve svých dílech o podkarpatských Židech reflektuje, avšak podobně jako náboženský fanatismus ortodoxních rabínů, považuje za mizející přežitek. Lze poukázat na „antisemitského pána“, kterého v novele Golet v údolí ošidí chytrý chudý Žid Bajnyš.¹⁴⁵ Ošizený pán nakonec - aniž by ustoupil ze svých antisemitských idejí - tráví s vtipným Bajnyšem příjemné chvíle dovolené. Argumentům bojovných antisemitů Vrbova typu se Olbracht přímo vysmíval. V Goletu v údolí např. píše: „...Na tajemství mikve možno jíti také metodami racionalistickým. Ale přiznejme se: přiblížili jsme se mu? Ani o makové zrnečko. Naopak. A věru více pochopení pro svatou hrůzu tajemství než my, studení racionalisté, projevuje po zákonu nenávisti bláznivá

---

141 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 456 - 457.

142 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 468 - 470.

143 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 468.

144 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 470.

145 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 216 - 225.

chátra (necht' ji bůh trestá!), která za zabeđená okna a do vlhkého šera lázni umisťuje své nesmyslné povídačky o rituálních vraždách, o pitvání za živa a o čepování krve z křesťanských panen...“¹⁴⁶

Srovnáním obou autorů, Vrby a Olbrachta vyplyne rozdíl mezi dobovým levicově a katolicky orientovaným intelektuálním pohledem na Židy. Katolík Vrba se nepokouší Židy, o nichž píše poznat podrobněji, pochopit z čeho pramení jejich odlišnosti. Ve svých spisech shromažďuje pilně řadu dílčích dat, ale není schopen je využít k analýze. Olbracht naproti tomu Židy osobně poznává, jeho reportáže jsou plné odkazů na vlastní zkušenost. Stejně intenzivně jako Vrba proti Židům obecně, brojí Olbracht proti vrstvě rabínů. Užívá generalizací a emotivních obrátů podobně jako Vrba. Nepřítelem však pro něj není etnikum, ale - zcela ve shodě s marxistickým přesvědčením - konkrétní sociální skupina. Proti ní pak vystupuje stejně dogmaticky jako Vrba proti Židům obecně.

2.4 Rudolf Vrba - vlastenec

Rudolf Vrba byl český vlastenec. Jeho vztah k vlasti vycházel jednak z tradice katolických kněží, buditelů, jednak z bojovného nacionalismu katolického ladění.¹⁴⁷ Když ve stáří rekapituloval své názory, vyzdvihoval epochu Lucemburků jako éru největšího rozmachu české kultury (shodl se v tom s barokními dějepisci). Zároveň uvedl přehled historiografie, kterou pokládal za přínosnou. Vedle Palackého a Tomka, kteří však prý nejsou národem čtení, udává řadu katolických autorů, vydávajících v různých křesťanských nakladatelstvích. U většiny jmenovaných autorů uvádí, jak byly spjati z církví, zda měli nějakou duchovní hodnost, apod. Dále pak zdůrazňuje láci těchto spisů. Mezi autory najdeme řadu kněží (vyšehradský probošt Lenz, farář Hlošina-Oliva a další). Vždy jde o historiografy píšící přísně v duchu konzervativního katolicismu.¹⁴⁸

---

146 OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník: Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, s. 231.

147 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, s. 124.

148 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*.

Vrba vždy vystupoval proti německému nacionalismu, byť některé práce vydal s ohledem na jejich co největší dopad, v němčině. I berlínský list Die Gegenwart si v recenzi na jednu z jeho knih všiml, že Vrba „není zvláště nakloněn nám, říšským Němcům...“¹⁴⁹ Vícekrát byli také němečtí autoři obviňováni, že si z Vrbových děl vypůjčují celé pasáže, aniž by uvedli autora.¹⁵⁰

Vrbův odpor k německému nacionalismu není zároveň odporem k německé kultuře či jazyku. Její význam ve středoevropském prostoru Vrba chápal a uznával. Sám pocházel z etnicky smíšeného severu Čech a vzděláním prošel v době, kdy se čeština teprve prosazovala vedle němčiny. Vrba německy psal i četl - míra osvojení tohoto jazyka šla tak daleko, že si v něm běžně pořizoval výpisky z knih. I jediný (?) dochovaný autorův rukopis je v němčině. V jeho pozůstalosti v Literárním archivu na Strahově se nenachází žádný písemný materiál v jiném než německém jazyce. Tento ambivalentní přístup k dobovému českoněmeckému soupeření však není typický jen pro Vrba. Podobný pohled sdílela řada českých intelektuálů, zvláště z církevního prostředí.¹⁵¹

Budoucnost národa pak spojoval výhradně s katolickou církví a opětným vzrůstem jejího vlivu. „*Vydrží to všechno český národ? Je-li národ uvnitř zdravý, žije-li životem spravedlivým, jak náboženství Kristovo učí, kdo by mohl říci, že by národ pracovitý a šetrný, střídavý a zbožný mohl zahynouti? Jest jen otázka, zda český národ tyto vlastnosti má. Pakliže těchto ctností postrádá, nemusí naň přijít ani Němci, zahyne vlastní vnitřní hnilobou jako staří Římané a Řekové. Proto se modlíme ke svatému Václavu, patronu našemu, aby nám ni budoucím nedal zahynouti...*“¹⁵²

Praha: R. Vrba, 1925, s. 125.

149 OBORSKÝ, A. Sociální hlídka: "Vláda peněz". Čech: politický týdeník katolický. 1912, 37(339), 8.

150 Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), 5.

151 Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, 2 kartony:1. Rukopisy vlastní (Grundlagen der Christlichen Familie). 2. Výstrižky, Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

152 VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky.*

Vrbovo vlastenectví, obsažené v řadě jeho spisů, pravděpodobně pomohlo zajistit jistou jeho známost mezi současnou českou extrémní pravicí. Populisté, kteří se dnes k Vrbovi hlásí (viz např. „Bátorova aféra“ z roku 2011¹⁵³) operují velice často s primitivně chápaným nacionalismem. Páter z Bělé jim v tomto ohledu plně vyhovuje.

2.5 Rudolf Vrba - socialista a národohospodář

Rudolf Vrba byl ve vztahu k dělnické vrstvě společnosti a nemajetným zemědělcům křesťanským socialistou. Sám měl zkušenosti s tím, jak obtížně se žije sociálně slabým z rodné Bělé, i z vlastního života v Praze. Protože sám měl trvale finanční obtíže, projevoval pochopení pro obdobné problémy jiných. Příčinu sociálního úpadku velké části společnosti spatřoval v liberálním kapitalismu, který ovšem pokládal za židovské dílo.

Kapitalista je dle Vrby přímý nástupce židovského lichváře. Proti lichváři klade idealizovaného středověkého křesťana, který lichvu netrpí a jejím provozovatelům hrozí exkomunikací. Pak však přichází reformace, která prý uvolňuje židovskou lichvu doposud uzavřenou v ghettech. Emancipovaní Židé se vyznačují nechutí k manuální práci, a to je nutně vede k hledání způsobů jak žít z cizí práce. Hromadění kapitálu je v této souvislosti prostě modernizovaným lichvařením z éry ghett.¹⁵⁴ Vrchol modernizace pak představuje bursa, ve Vrbových očích prakticky celá v rukou nenáviděného etnika - označuje ji přímo za „moderní Jerusalém“. Apokalypticky píše: „*Bursa jest hernou dítek moderního světa, kde ti velcí svléknou do naha ty malé a slabé.*“¹⁵⁵

Po domněle středověkém vzoru volá Vrba po maximálním zjednodušení

Praha: R. Vrba, 1925, s. 131 - 132.

153 Viz výše v tomto textu

154 VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví: našemu rolnictvu i živnostnictvu na uváženu*. Praha: R. Vrba, 1892, s. 25, 40 - 42 a jinde.

155 VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví: našemu rolnictvu i živnostnictvu na uváženu*. Praha: R. Vrba, 1892, s. 113.

ekonomických vztahů, zejména vypuštěním prostředníků. Například zásobování obilím chce řešit vypuštěním prostředníků prodeje. Rolníci mají zakládat společné sýpky a z nich prodávat přímo spotřebitelům. Takové řešení může dle Vrby fungovat v lokálním, ale i světovém uspořádání.¹⁵⁶ Svépomoc představuje vůbec jeden ze středobodů Vrbových sociálních teorií. Nízkopříjmové skupiny vybízí k zakládání hospodářských a křesťanskosociálních spolků, „Raiffeisenovek“ a tak podobně.¹⁵⁷

Dle Vrbova názoru nejsou dělníci samostatnou společenskou skupinou, která vznikla přirozeným vývojem společnosti. Vznik této vrstvy chápe jako negativum, degeneraci křesťanské společnosti. Dělníky vidí jako zkrachovalé řemeslníky zemědělce, kteří jsou zotročeni kapitalistou - Židem.¹⁵⁸ Pomoc dělníkům tedy nespočívá ani tak ve zlepšení jejich životních a pracovních podmínek, jako v návratu k předprůmyslové společnosti v tak velké míře, jak to jen půjde. Žádá podporu řemeslníků a zemědělských výrobců, která by jim umožnila odolat proletarizaci. O tomto jeho postoji svědčí výmluvně již podtitul jedné z knih, v nichž své názory vyložil „...*našemu rolnictvu i živnostnictvu na uváženou*“.¹⁵⁹ ačkoliv jde o dílo o kapitálu, autor jej zjevně nepíše ani pro kapitalisty, ani pro jejich zaměstnance. Chce především oporám konservativní společnosti popsat nepřítel.

Již z tohoto důvodu nemůže Vrba akceptovat sociální demokracii, která ovšem pracuje s dělníky jako společensky neutrální až pozitivní silou. I ta je mu - poněkud nelogicky, bojuje-li proti „židovskému“ kapitalismu - židovským výtvořem. Ačkoliv boj proti útlaku dělníků chápe především jako pomoc střední třídě uchránit se před proletarizací, akceptuje fakt, že továrny jsou a nezmizí. A

---

156 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(93), 2.

157 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(93), 2.

158 VRBA, Rudolf. *Národní sebeochrana: úvahy o hmotném a mravním úpadku národa Českého*. Praha: Cyrillo-Methodějského knihkupectví, 1898, s. 144 - 145.

159 VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví: našemu rolnictvu i živnostnictvu na uváženou*. Praha: R. Vrba, 1892.

s nimi ani průmysloví dělníci. V programu křesťanských sociálů, strany, na jejíž politice se Vrba intenzivně podílel, nalezneme řadu konkrétních prvků, kterými chce politická strana oslovit voliče - dělníka. Mnoho jich odpovídá požadavkům vznášeným sociální demokracií, v jiných rezonuje křesťanský základ ideologie stranického programu. Zmínit lze osmihodinovou pracovní dobu v továrnách a desetihodinovou v dílnách živnostníků (zajímavý detail dokazuje, jak autor dbá na specifika své zájmové skupiny), pracovní klid v neděli a v církevní svátky, zkvalitnění pojištění pro zaměstnance atd.¹⁶⁰

Krmě svých knih realizoval Vrba sociální osvětu v rámci sociálního odboru družstva Vlast. V rámci organizace vykonával přednášky pro širokou veřejnost¹⁶¹. O jejich oblibě svědčí návštěvnost, která měla v některých případech dosahovat až 300 osob.¹⁶² Kromě toho působil jako odborník na sociální a agrární otázky vůči dalším členům Vlasti. Přes tento spolek šířil své spisy a názory zejména směrem ke kněžstvu a kněžskému dorostu. Sociální odbor Vlasti doporučoval právě Vrbovy spisy jako vhodnou studijní literaturu k poznání zemědělské problematiky.¹⁶³

3 Rudolf Vrba v časopise Čech: politický týdeník katolický

Rudolf Vrba byl spjat s časopisem Čech po několik desítek let. Prvně s ním vešel v kontakt pravděpodobně roku 1890, když redakci zaslal inzerát na svoji knihu „O zachování stavu rolnického“. V polovině devadesátých let řídil přílohu periodika: Hospodářský list. Dlouhodobě zde inzeroval své spisy, přispíval jednotlivými články apod. Čech souvisel s katolickým spolkem Vlast, proto se zde objevovaly

---

160 Voličové páté kurie!, *Dělnické noviny*, 1. 2. 1897, s. 1.

161 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(16), 2.

162 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(93), 2.

163 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(93), 2.

podrobné záznamy z jeho schůzí a činnosti. Vrba byl aktivním členem Vlasti, a proto lze v těchto textech najít i řadu zmínek o něm.

Celkově lze texty týdeníku Čech jako zdroje informací o Rudolfu Vrbovi rozdělit na dvě skupiny. Prvá se týká článků (inzerátů, recenzí atd.) o něm, nebo mimo jiné o něm, druhá jeho myšlenek, zveřejněných v autorských člancích, zejména v rámci Hospodářského listu. Je na místě podotknout, že tyto články nejsou podepsané, lze je však přesto téměř jednoznačně přisoudit Vrbovi (přílohu řídil a článek vždy zabírá většinu tiskové plochy přílohy, odpovídá styl práce se statistickými údaji, myšlenky článků, četné odkazy na Vrbovy knihy atd.).

Ve výše zmíněné první skupině zdrojů figurují inzeráty na Vrbovy knihy, recenze, záznamy ze schůzí sociálního odboru Vlasti apod. Najdeme zde četné drobnosti, které dokreslují strohé životopisné údaje známé z Ottova slovníku naučného či Vrbových vlastních vzpomínek. Víme tak, že na Vrbově práci současníci oceňovali mravenčí píli se shromažďováním materiálu. Byli si vědomi, že tento materiál pochází především z dostupných žurnalistických zdrojů a ty nemusejí být vždy věrohodné.¹⁶⁴ Dle dobového názoru tento nedostatek kompenzuje především kvantita. V neméně míře však i to, že znalost názoru či přístupu médií ke skutečnosti nezaostává důležitostí za znalostí skutečnosti samé, neboť média se na jejím formování podílejí.¹⁶⁵ Konkrétně to shrnul jeden z žurnalistů Čecha slovy: „*Látka shromážděná při této (Vrbově) práci bude dobrým pramenem pro příštího dějepisce současné doby, pro něhož budou asi nepřístupnými prameny, z nichž čerpal pilný a neúnavný autor.*“¹⁶⁶

Z časopisu Čech víme např. i to, že Vrba své rané spisy prodával zpočátku velmi „amatérským“ způsobem, odesílal je poštou ze své soukromé adresy po té, co od

---

164 OBORSKÝ, A. Sociální hlídka: "Vláda peněz". Čech: politický týdeník katolický. 1912, 37(339), 8.

165 Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), 5.

166 OBORSKÝ, A. Sociální hlídka: "Vláda peněz". Čech: politický týdeník katolický. 1912, 37(339), 8.

zájemce obdržel patřičnou sumu také poštou.¹⁶⁷ Zpráva z jisté recenze o tom, že Vrbovy knihy jsou v knihkupectvích levné, avšak autor je dokonce na osobní žádost prodá za ještě nižší cenu, dokumentuje Vrbovu víru v nutnost šířit osvětu v duchu svých idejí.¹⁶⁸

Problémy, které Vrba jako intelektuála aktivního ve spolkovém životě stíhaly v době života na venkově, zase dokládá záznam ze schůze sociálního odboru spolku Vlast. Píše se zde: „Mezi tím zám. kaplan Rud. Vrba pro pokročilou večerní dobu ze schůze odešel, aby se v čas dostal se domů“¹⁶⁹ (tehdy do Průhonice). Inzerát informující o prodeji „krásné vily“ v Bělé pod Bezdězem z roku 1906 odkazuje potenciálního kupce na informace u pátera Vrby bytem na Královských Vinohradech. To lze pokládat za doklad vazeb, které si k rodnému městu Vrba uchoval i po delší době života v Praze.¹⁷⁰ Takto by bylo možno pokračovat dále.

Druhou skupinu Vrbovy aktivity v rámci týdeníků Čech představují vlastní články. Níže analyzujeme několik z nich, jako doklad charakteru Vrbovy publicistické činnosti.

Za velmi typický příklad lze považovat článek „Zadlužené zemědělství. Exekuční prodeje.“¹⁷¹ Vrba zde nejdříve podává obraz zadlužení rolnických hospodářství v Předlitavsku a srovnává jej s podrobnými údaji o problematice z Německa a Francie. Pak se táže po příčinách a sám si odpovídá. Má jít o důsledek záplavy levnějšího obilí z ciziny, ale hlavně o působení celkových ekonomických vztahů dané epochy. Jak píše Vrba „nepřítel vnitřní, jest to celé kapitalistické

---

167 O zachování stavu rolnického. Čech politický týdeník katolický. 1890, 22(25, 27), 4.

168 Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), 5.

169 Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(16), 2.

170 Krásná vila. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(17, 32), 7.

171 Zadlužené zemědělství: Exekuční prodeje. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(10), 37 – 38.

zařízení.¹⁷²

Jako zcela konkrétní příčiny zadlužení, finančního úpadku a nucených prodejů maloroľnických hospodářství vidí Vrba následující jevy:

- nevyplacené dědické podíly
- nevyplacené kupní pohledávky, došlo-li k získání statku koupí
- dluhy z nouze zapříčiněné daněmi a živelnými pohromami
- dluhy „židovi za požitou kořalku“
- investiční dluhy, což je však nejmenší skupina vůbec

Následují podrobné statistiky pozemkových dluhů v rámci mocnářství. Vedle rozsáhlého materiálu statistického povahy zde figurují Vrbovy osobní postoje, vyjádřené například lítostí and tím, že z exekučních prodejů takto zadlužených hospodářství bohatnou hlavně Židé, kteří prý často roľníky ke dluhům již s úmyslem zmocnit se za čas jejich majetku vedou. Zajímavé je, že zde již nepracuje s rozsáhlými soubory dat, ale uvádí jen několik konkrétních příkladů z východní části monarchie. Jako někdejší venkovský kněz si v článku povzdechl „...kdo chodí pro radu k židovi a nedbá vlastních přátel, kněze, učitele, ten ovšem jinak skončiti nemůže.“¹⁷³ Bylo by jistě zajímavé vědět, zda jde o ohlas dobové představy Žida-škůdce vesnice, nebo naopak nějaké Vrbovy vlastní zkušenosti z doby kaplanského působení...

Článek Vrba uzavírá předpokladem o tom, že proletarizace roľníků posílí řady radikální chudiny a její revoluční potenciál. Článek doplňují odkazy na Vrbovy spisy k tématu.

K zemědělské tematice se Vrba v Hospodářských listech vracel častěji. Jeho příspěvek „Volná dělitelnost majetku pozemkového a důležitost jeho

---

172 Zadlužené zemědělství: Exekuční prodeje. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(10), 37.

173 Zadlužené zemědělství: Exekuční prodeje. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(10), 38.

nedílnosti¹⁷⁴ představuje ilustrativní příklad až romantického autorova pohledu na rolnický život a vztah k půdě („*Jest tedy u nás majetek pozemkový ne tak pouhý majetek, jako veřejný národní úřad*“). Vrba zde uvádí, že „římsko-liberální právo“ považuje půdu za majetek stejného typu jako jakýkoliv jiný. Je tedy volně prodejný, dělitelný, zastavitelný atd. Proti tomu staví historický princip nedílu, kdy pozemkový majetek spravuje rodina dohromady a možnosti manipulace s ním jsou velice omezené. Udržení půdy v nedílu zvyšuje rodinnou solidaritu a spolupráci a brání její ztrátě coby zdroje obživy. A tak Vrba píše „*nám se jedná o to, abychom zhoubnou nauku liberalismu, že půda jest jako jiný majetek pohyblivý potlačili.*“ Pokusil se o to v intencích křesťansko sociální strany dva roky po vydání tohoto článku, avšak neúspěšně.

Jako historický pramen má tento článek svou důležitost, neboť mimo jiné obsahuje popis dobového legislativního boje za omezení nakládání s půdou. Vrbův obsáhlý komentář k tomuto pak ukazuje, jak bylo snažení politiků chápáno určitou skupinou poučené veřejnosti.

Vedle rolnictva patřila k oblíbeným vrbovým tématům daňová problematika a kumulace kapitálu. Zde ještě více než v otázkách zemědělství doplňuje své informačně velmi obsáhlé a přínosné články antisemitskými výpady. Tak v textu nazvaném Stupňová osobní daň¹⁷⁵ uvádí známý fakt, že moderní stát neustále navyšuje své výdaje. Jistě oprávněně se obává, kde na to bude stát brát prostředky a sám si odpovídá, že tak jako dosud - zvyšováním daní. Protestuje proti tomu, že daňová zátěž je rozložena nerovnoměrně a dle jeho názoru dopadá nejvíce na majitele nemovitostí a půdy (tedy mimo jiné na zemědělce, který pro Vrba tradičně představuje zdravé, avšak ohrožené jádro národa). Stát má dbát na rovnoměrnější rozložení daní.

Svůj výklad Vrba doprovází konkrétními číselnými údaji. Velmi populisticky pak srovnává nízkopříjmové rodiny a milionáře. Jako příklad takového milionáře je

---

174 Volná dělitelnost majetku pozemkového a důležitost jeho nedílnosti Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(27), 105.

175 Stupňová osobní daň. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(21), 81.

vybrán archetypálně Rotschild, aby vynikl antisemitský podtext interpretace. Tento článek patří mezi nejpoulištější, které Vrba do Hospodářských listů napsal.

Rotschild jako zosobnění kapitalisticko-židovského vykořisťování pak figuruje i v dalších Vrbových člancích. Např. v „Státní dluhy našeho mocnářství a majetek kapitalistů“¹⁷⁶ je jméno židovského milionáře již otevřeně užito jako zástupný symbol, když je psáno foneticky a kladeno do řady institucí, z jejichž majetku má Rakousko-Uhersko hradit své dluhy. Doposud tak činí peněz daňových poplatníků, avšak mělo by si brát od „... *Rotšilda, bank, bursiánů židů, směnárníků, průmyslníků*...“¹⁷⁷ Právě odkaz na „bursiány židy“ patří k typickým obrátům Vrbovy ekonomicko-antisemitské ideologie. Článek „Státní dluhy našeho mocnářství a majetek kapitalistů“ odráží řadu myšlenek ze starších vrbových knih a jeho za dva roky následujícího programu křesťanských sociálů. Spolu s dalšími jeho mediálními aktivitami v Čechovi dokládá, jak se autor snažil v tomto časopise zhutnit a ještě více rozšířit své myšlenky mezi obyvatelstvo. Zároveň je zde dotvářel.

Závěr

Rudolf Vrba představuje velmi typický příklad konzervativního intelektuála z římskokatolického prostředí. Zájem o sociologii a ekonomii nebyl v těchto kruzích nijak neobvyklý, již proto, že se musely nějakým způsobem vymezit vůči probíhajícím změnám ve společnosti. Interpretace průvodních jevů kapitalistických hospodářských vztahů jako důsledku židovského tlaku, kterou Vrba prosazoval, také není nijak výjimečná. Vrbův antisemitismus opakuje a na českou zkušenost aplikuje tvrzení soudobých antisemitů jak z Čech, tak z ciziny.

---

176 Státní dluhy našeho mocnářství a majetek kapitalistů. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(48), 149.

177 Státní dluhy našeho mocnářství a majetek kapitalistů. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(48), 149.

I vývoj a postupná radikalizace jeho protižidovských postojů, odpovídá vývoji tohoto společenského fenoménu obecně. Vrbův odpor k židovským spoluobčanům se zvyšoval v souvislosti s volbami roku 1897, vraždou v Polné a procesem proti Leopoldu Hilsnerovi roku 1899, ruskou revolucí v roce 1906 a 1917. Stejně události formovaly postoj k židovské menšině u celé majoritní společnosti.

Jak si lze vysvětlit, že Vrba byl ve své době uznáván za jednoho z předních antisemitů a do jisté míry tak zůstal ve všeobecném povědomí dodnes? Nelze za tím spatřovat nějaké originální inovace ideologie, Vrba jako antisemita zůstával z velké míry kompilátorem, byť kompilátorem nadaným. Respekt, jemuž se v příslušných kruzích těšil, tkvěl v jeho schopnosti srozumitelně ideologii podat, shromáždit reprezentativní a důvěryhodný pramenný materiál, který se zdál antisemitské vývody podporovat. Kromě toho hrálo roli odhodlání, s nímž se do šíření svých myšlenek pouštěl. Jako katolický kněz neměl rodinu a shodou okolností po většinu života ani pevné místo v církevní správě. Proto se mohl plně věnovat badatelské a osvětové činnosti. Činil tak skutečně s plným nasazením, neboť například většinu publikací vydával vlastním nákladem a přednášky pro veřejnost byly jen málo, pokud vůbec, honorovány. To vše při velmi nízkých příjmech kněze bez místa. Lze i uvažovat o tom, jak jeho zášť proti (úspěšným) Židům ovlivnily vlastní životní nezdary a finanční problémy, byť je taková otázka historickými metodami nezodpověditelná.

Vrba patřil k těm konzervativcům, který z problémů společnosti obviňovali modernizační tendence (v jeho očích židovské). Proti nim stavěl idealizovanou minulost s pevným stavovským uspořádáním, respektem k půdě a zemědělství, držbou pozemků rodinnou, nikoliv jednotlivcem, i s nuceným pobytem nenáviděným Židů v ghettech. Vedle těchto nereálných fantazií (jimiž se ovšem neopájel jen on sám) projevil i nemalou dávku pozorovacího talentu. Dokládá to např. jeho výše zmíněné varování, že ožebračení rolníci se stanou důležitými spojenci proletariátu v příštích revolucích.

Dílo, které po sobě Vrba zanechal, nemá význam jen jako pramen poznatků o formování protižidovských nálad, které nakonec vyústili v holocaust. Přináší

i řadu informací o postoji katolických konzervativců k řadě aspektů života. Historici mohou těžit z množství statistického materiálu, který shromáždil. Je ovšem tendenčně antisemitsky interpretován, avšak na číselné hodnoty a jiné údaje tyto interpretace nemají vliv. Při využití Vrbových prací pro poznání politických, ekonomických, sociálních a národnostních poměrů jeho doby je však nutno mít na paměti jeden fakt. Rudolf Vrba nebyl vědec, ale publicista, spisovatel-popularizátor. S opravdu mravenčí pílí dokázal snést na stránky svých spisů řadu informací, avšak jsou téměř vždy neověřené. Vrba vycházel ponejvíce z dobových médií, především těch, které mu názorově konvenovaly. Svět zobrazený ve Vrbových dílech není světem, jaký tehdy reálně existoval, ale takový, jakým jej viděli konzervativní katolíci. A zejména právě tím jsou jeho knihy přínosné současnému poznání.

Vrba sám, předčasně penzionovaný kaplan, který z malého severočeského města neúspěšně vykročil k církevní dráze, žijící z důchodu a neúnavně zveřejňující své názory patří k obrazu neúspěšných intelektuálů doby. Doplnuje tak obraz „velikánů“, kteří se na přelomu 19. a 20. století z malých poměrů vyšvihli k nejvyšším metám svých oborů. Jakkoliv je toto doplnění nepříliš atraktivní, bylo v dané době mnohem více „Vrbů“ než „Masaryků“ nebo „Preissů“. Bez poznání okraje intelektuálního světa zalidněného postavami (a „postavičkami“) jako byl kněz Rudolf Vrba, literární kritik Fedor Soldán, vydávající po dva roky za velmi obtížných podmínek měsíčník, a jiní podobní není možné plně porozumět základům, z nichž vyšla kultura konce 19. a počátku 20. století. Vrba není jen ekonomicky neúspěšným intelektuálem. Zastupuje početnou avšak jako sociální fenomén, pokud je mi známo, nezkoumanou skupinu chudých kněží bez stálého místa v církevní správě. Česká kultura zná celou řadu osob, které vystudovaly teologickou fakultu, často za velkého vypětí svého i svých blízkých a potom zůstaly bez prebendy, a tedy i bez zajištění, případně je nadřizení přesouvali mezi nejnižšími posicemi v církevní správě. Vznikla tak sociální vrstva, která se vyznačovala vysokým vzděláním, konzervativním pohledem na svět, západem pro konkrétní téma a špatnou sociální situací, která ji radikalizovala. Tato radikalizace však vzhledem k jejich kněžskému statusu mířila na cíle shodné s křesťanským

konservativismem. Tito lidé se také obvykle vyznačovali specifickými osobnostními rysy, ať již šlo o příčiny jejich malého či žádného kariérního postupu, nebo naopak o následek složité životní situace. Vedle pátera Vrby či Jakuba Demla lze připomenout kněze - archeology Václava Krolmuse, Františka Peteru-Rohoznického a řadu dalších. Předkládaný text může být jedním z východisek pro další studium této specifické vrstvy české intelektuální obce.

Je třeba si uvědomit, že činnost křesťanských antisemitů, v nikoliv poslední řadě i pracovitého Vrby, pomohla neplánovaně nacistům uskutečnit později vyhlazování židovské menšiny. Obyvatelstvo Protektorátu bylo celá desetiletí před jeho zřízením indoktrinováno představou, že za všechny jeho obtíže může Žid. Zároveň mu bylo, zdánlivě na vědeckých faktech, vysvětlováno, že Žid a Čech nemohou žít pospolu a že nakonec bude nejlepším řešením úplné oddělení minority od majority. Lze připomenout Vrbovy návrhy, aby židovští učitelé učili jen malé Židy, aby židovští lékaři léčili jen židovské nemocné, aby bylo bráněno jejich stěhování atd. Když pak nacistické úřady přikročily k transportům, většinové obyvatelstvo lhostejně přihlíželo. Židé přicházeli o majetek, který jak dokazoval mimo jiné i Vrba, stejně nezískali poctivou práci a byli izolováni od českého a německého živlu, což ovšem konvenuje jejich zcela neevropské kultuře a národní povaze. Vždyť cizí okupanti nakonec přesunem Židů do „jejich“ Terezína a pak do „nových domovů“ ve východní Evropě zdánlivě jen naplňovali to co křesťanský kněz a nezpochybnitelný vlastenec Vrba a jemu podobní žádali již dávno. Kombinace antisemitismu a sociálního cítění intelektuálů jako byl Vrba, jistě nespustila plynové komory v Osvětimi, avšak spoluvytvářela atmosféru, v níž mohly být nerušeně vybudovány.

RUDOLF VRBA - BIBLIOGRAFIE:

(Bibliografický přehled zpracovává texty Rudolfa vrby, které vyšly jako knihy. Časopisecké články nejsou zahrnuty, neboť jejich úplný přehled by neúměrně zatížil text práce. Vytvoření úplného výčtu Vrbových článků brání i to, že v řadě případů publikoval pod šifrou, nebo bez podpisu.)

LEV XIII. a VRBA, Rudolf, ed. *Encyklika sv. Otce papeže Lva XIII. O křesťanské demokracii*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1901. 16 s. Slova pravdy: laciné čtení časové; roč. 11, č. 6.

VRBA, Rudolf a CIBUZAR, Jan, ed. *Záhada světovlády: poválečné úvahy*. České Budějovice: R. Vrba, 1923. 168, [5] s.

VRBA, Rudolf. *Aktiengesellschaften - Raubgesellschaften*. [Wien: s.n., 1908]. 5 s.

VRBA, Rudolf. *Boj proti klerikalismu: drobná perspektiva moderní společnosti*. V Praze: R. Vrba, 1895. 107 s.

VRBA, Rudolf. *Budoucnost národa: úvahy o klerikalismu a našem sociálním a národnostním programu*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1897. 7, 336 s.

VRBA, Rudolf. *Česká Panama: několik drobných obrázků o hmotném a mravním úpadku národa českého*. V Praze: Vlast', 1899. 51 s.

VRBA, Rudolf. *Dělnictvo v boji za svá práva: slovo pravdy o kapitalismu a liberalismu: příspěvek k řešení otázky dělnické*. V Praze: R. Vrba, 1891. 284 s.

VRBA, Rudolf. *Der Kapitalismus im Weltkrieg: ein offenes Wort an die Staatsmänner der alliierten Mächte*. Prag: [vl.n], 1920. 175 s.

VRBA, Rudolf. *Der Nationalitäten- und Verfassungsconflict in Oesterreich*. Prag: R. Vrba, 1900. 292 s.

VRBA, Rudolf. *Die Palacký-Feier und ihre Widersacher: ein Mahnruf an die armen christlichen Völker Oesterreichs*. Prag: Selbstverlag, Commission Cyrillo-Method'sche Buchhandlung, 1899. 292 stran, 2 nečíslované strany.

VRBA, Rudolf. *Die Revolution in Russland: statistische und sozialpolitische Studien*. Prag: Selbstverlag, 1906. 2 svazky (532, 611 stran).

VRBA, Rudolf. *Die Sünden der Gesellschaft: eine socialpolitische Studie*. Prag: R. Vrba, 1893. 64 s.

VRBA, Rudolf. *Hříchy společnosti: sociální studie*. V Praze: R. Vrba, 1893. 39 s.

VRBA, Rudolf. *Nad propastí: časové úvahy*. Praha: Rudolf Vrba, 1932. 116 s.

VRBA, Rudolf. *Národní sebeochrana: úvahy o hmotném a mravním úpadku národa Českého*. V Praze: nákladem spisovatelovým, 1898. 398 stran.

VRBA, Rudolf. *Naše chudoba*. V Praze: Vlast', 1899. 48 s.

VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. V Praze: R. Vrba, 1925. 136 s.

VRBA, Rudolf. *O úpadku stavu rolnického a jeho záchraně*. V Brně: V komisi u Karla Winikra, 1902. 143 stran.

VRBA, Rudolf. *O zachování stavu rolnického: pořada úvah sociálně-politických*. V Praze: A. Reinwarta, 1889. 222 stran.

VRBA, Rudolf. *Oesterreichs Bedränger: die Los-von Rom Bewegung: Studien über politische, religiöse und sociale Zustände der Gegenwart*. Prag: Rudolf Vrba, 1903. 639 s.

VRBA, Rudolf. *Otázka zemědělská: úvahy o zachování stavu rolnického*. V Praze: Rudolf Vrba, 1896. 192 s.

VRBA, Rudolf. *Pod heslem osvícenství: historické črty z doby josefínské*. V Praze: R. Vrba, 1889. 52 s.

VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví*. V Praze: R. Vrba, 1892. 161 s.

VRBA, Rudolf. *Program české strany křesťansko-sociální*. V Praze: Nákladem a tiskem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrby, 1897. 42 s.

VRBA, Rudolf. *Rolnický program České strany křesťansko-sociální*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1896. 30, [2] s.

VRBA, Rudolf. *Rozmach kapitalismu a majetek církve: sociální úvahy*. Brno: Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, 1907. 201, 1 s. Bibliotéka poučná a zábavná; [čís.] 57.

VRBA, Rudolf. *Russland und der Panslavismus: Statistische und socialpolitische Studien. Bd. 2*. Prag: Rudolf Vrba, 1913. 611 s.

VRBA, Rudolf. *Russland und der Panslavismus: Statistische und socialpolitische Studien. Band 1*. Prag: Rudolf Vrba, 1913. 532 s.

VRBA, Rudolf. *Sociálně-demokratická společnost: úvahy o státu sociálně-demokratickém, o právu na práci, o všeobecném právu hlasovacím, o mzdě a stávkách a otázce žen*. V Praze: R. Vrba, 1894. 192 s.

VRBA, Rudolf. *Stávky: několik úvah z bojiště práce s kapitálem*. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1900. 94 s. Vzdělávací knihovna katolická; sv. 17.

VRBA, Rudolf. *Světové zbrojení a Slovanstvo*. Praha: Rudolf Vrba, 1915.

418, 2 s.

VRBA, Rudolf. *Uhelná otázka*. V Praze: Družstvo Vlast, 1900. 30 s. Hlasy svatováclavské; roč. 1, č. 2-3.

VRBA, Rudolf. *Válka a náboženství*. V Praze: nákladem vlastním, 1918. 123 stran.

VRBA, Rudolf. *Vídeňský centralism a český národ*. V Praze: R. Vrba, 1902. 31 s.

VRBA, Rudolf. *Vláda peněz: sociálně-politické úvahy*. V Praze: R. Vrba, 1912. 2 sv. (645, 624 s.).

VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě: s interpelací posl. Schneidera o konfiskaci této brožury*. 2. vyd. Praha: V. Kotrba, 1899. 46 s.

VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. 48 s.

VRBA, Rudolf. *Z mého života*. [Praha]: Rudolf Vrba, [po r. 1930]. 8 s.

VRBA, Rudolf. *Záhada světovlády: poválečné úvahy*. V Praze: Rudolf Vrba, 1929. 87, [i] s.

VRBA, Rudolf. *Zkáza Slovanů ze světové války: denník poválečný*. České Budějovice: Rudolf Vrba, 1924. 2 sv. Odkaz Žižkův; roč. 2, sv. 3-4, 5-6.

VYDÁNÍ POST MORTEM:

VRBA, Rudolf. *Z mého života*. Praha: Rudolf Vrba, [1941]. 8 s.

UŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVNÍ FOND:

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Sychrov-Vrba Rudolf, č. fondu 1640, Datace:1839 – 1860, 2 kartony:1. Rukopisy vlastní (Grundlagen der Christlichen Familie). 2. Výstřižky, Uspořádáno v 1. stupni evidence, nestránkováno.

LITERATURA:

ADLER, Bruno. *Boj o Polnou*. Polná: Linda, 1999, 170 s., [10] s. il.

Bátora a D.O.S.T. se ohradili proti obvinění z antisemitismu. *ČT24* [online]. 2011, **2011**(21. 7.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1251409-batora-a-dost-se-ohradili-proti-obvineni-z-antisemitismu>

Bátora se před několika lety účastnil neveřejné antisemitské přednášky. *Novinky.cz* [online]. 2011, **2011**(30. 4.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/232168-batora-se-pred-nekolika-lety-ucastnil-neverejne-antisemitske-prednasky.html>

Český antisemitismus 19. století. [Žďár nad Sázavou: Hedvika Nenadálková], c2010, 316 s. ISBN 978-80-904365-5-8.

Český antisemitismus na počátku 20. století. [Žďár nad Sázavou: Bodyart Press], c2010, 304 s. ISBN 978-80-904365-6-5.

DEML, Jakub. *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha: Rudolf Škeřík, 1931. 554 stran. Plejada; 12. svazek.

DEML, Jakub. *Šlépěje [XXV, 1940]*. Tasov: Marie Rosa Junová, 1940. 165 s. Šlépěje; 25.

Denní zprávy: Sociální odbor družstva Vlast'. Čech: politický týdeník katolický. 1896, 28(16), 2.

FRANKL, Michal a Miloslav SZABÓ. *Budování státu bez antisemitismu?: násilí, diskurz loajality a vznik Československa*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2015, 339 s. Židé - dějiny - paměť. ISBN 978-80-7422-422-5.

FRANKL, Michal. „*Emancipace od židů*“: *český antisemitismus na konci 19. století*. Praha: Paseka, 2007, 403 s. ISBN 978-80-7185-882-9.

HERBEN, Jan. *Masaryk o židech a antisemitismu*. IN. RYCHNOVSKÝ, Ernst. *Masaryk a židovství*. Praha: Mars, 1931, s.2436- 265.

Hilsneriáda: (k 100. výročí 1899-1999). Polná: Linda, 1999, 188 s.

HYNDRÁKOVÁ, A. LORENCOVÁ, A. Postoje českého obyvatelstva k Židům ve 30. letech a začátkem 40. let ve vzpomínkách pamětníků. In. *Fenomén holocaust = The holocaust phenomenon: sborník mezinárodní vědecké konference: Praha - Terezín 6.-8. října 1999*. [Praha: s. n., 1999]. 178 s., [8] s. barev. obr. příl.

Knihovna Libri nostri [online]. Praha: Libri nostri, 2018 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/?a=5>

Krásná vila. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(17, 32), 7.

KREJČOVÁ, Helena. „Ghetto v nich“ In. Čechy a Evropa v kultuře 19. století. Praha: Národní galerie v Praze, 1990, 156 s., ISBN 80-1035-050-4. s. 129 - 137.

KRUŽÍKOVÁ, J. Židovské náboženské obce a ortodoxní Židé v Československé republice ve 20. letech. In. SOUKUPOVÁ, Blanka, ed. a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, ed. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. 131 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85608-72-3.

LEDERER, Eduard. *Žid v dnešní společnosti*. Praha: Edvard Lederer, 1902. 154 s.

LOSKOTOVÁ, Barbora a Milena FLODROVÁ. Synagoga Agudas Achim. In: *Internetová encyklopedie dějin Brna* [online]. Brno: Muzeum města Brna, 2017, s. 1 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_domu&load=665

MAREK, Pavel. *Český katolicismus 1890-1914: kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice: Gloria, 2003, 649 s. ISBN 80-86200-76-0.

MAREK, Pavel. V intencích encykliky *Rerum novarum*: přínos Rudolfa Horského pro řešení sociální otázky. In: *Acta CDKP*. Olomouc: Centrum dějin křesťanské politiky, Katedra historie FF UPOL, 2010, s. 1. Dostupné také z: <http://historie.upol.cz/cdkp/acta-cdkp>

MAŘAN, Ctibor. *Cesta do Damašku*. 1. vyd. Ve Frýdku: Exerciční dům, 1946. 31 s. Životem; č. 368.

MED, Jaroslav. Jakub Deml. In: *Slovník české literatury* [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2006, s. 1 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=999&hl=deml+>

MIKULÁŠEK, Alexej. *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století: teoretická a historická studie*. Praha: Votobia, 2000, 238 s. ISBN 80-7220-090-9.

Národně vzdělávací institut – ‘seznam Židů’ je jen vrcholkem neonacistického ledovce. *Archiv Eretz.cz* [online]. 2007, 2007(21. 8.), 1 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://archiv.erez.cz/?p=6140>

Nostra aetate (Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím)
In: KATOLICKÁ CÍRKEV. Vatikánský koncil. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Překlad Oto Mádr. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. ISBN 80-7113-089-3.

O nás. *Národně vzdělávací institut* [online]. Praha: NVI, 2013 [cit. 2018-05-31]. Dostupné z: <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=o-nas>

OBORSKÝ, A. Sociální hlídka: "Vláda peněz". Čech: politický týdeník katolický. 1912, 37(339), 8.

Obzor literární: Vrba Rudolf: Die Revolution in Russland. Čech: politický týdeník katolický. 1906, 31(233), 5.

OLBRACHT, Ivan. *Nikola Šuhaj loupežník; Golet v údolí; Hory a staletí*. Praha: Naše vojsko, 1959, 624 s. Svět.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí. Praha: J. Otto, 1907, 1077 s.

PAULY, Jan. Populární úvod do sociální otázky. Praha 1899, Praha: V. Kotrba, 1899.

PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6.

RYCHNOVSKÝ, Ernst. *Masaryk a židovství*. Praha: Mars, 1931, 332 s.

RYS, Jan. *Hilsneriáda a TGM: ke čtyřicátému výročí vražd polanských*. 2. vyd. Praha: Zednářská korespondence, 1939, 293 s. Vlajka.

SOUKUPOVÁ, B. Češi-židé. K identitě českožidovského hnutí. 1918 - 1926. In: SOUKUPOVÁ, Blanka, ed. a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie, ed. *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2002 až červnu 2003*. V Praze: Židovské muzeum, 2003. 131 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85608-72-3.

Státní dluhy našeho mocnářství a majetek kapitalistů. *Hospodářský list*:

Příloha "Čecha". 1895, 1(48), 149.

Stupňová osobní daň. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(21), 81.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. 6., dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 601 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-026-5.

VALENTA, Aleš. *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1948-1914*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, 263 s. ISBN 80-7041-005-1.

Voličové páté kurie!, *Dělnické noviny*, 1. 2. 1897, s. 1.

Volná dělitelnost majetku pozemkového a důležitost jeho nedílnosti Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(27), 105.

VRBA, Rudolf. *Boj proti klerikalismu: drobná perspektiva moderní společnosti*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví, 1895, 107 s.

VRBA, Rudolf. *Budoucnost národa: úvahy o klerikalismu a našem sociálním a národnostním programu*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví, 1897, 336 s.

VRBA, Rudolf. *Dělnictvo v boji za svá práva: slovo pravdy o kapitalismu a liberalismu: příspěvek k řešení otázky dělnické*. Praha: R. Vrba, 1891, 284 s.

VRBA, Rudolf. *Hříchy společnosti: sociální studie*. Praha: R. Vrba, 1893, 39 s.

VRBA, Rudolf. *Národní sebeochrana: úvahy o hmotném a mravním úpadku národa Českého*. Praha: Cyrillo-Methodějského knihkupectví, 1898, 398 s.

VRBA, Rudolf. *Nebezpečí druhé války světové: úvahy o bezpečí Československé republiky*. Praha: R. Vrba, 1925, 136 s.

VRBA, Rudolf. *O úpadku stavu rolnického a jeho záchraně*. Brno: K. Winikr, 1902, 143 s. Bibliotéka poučná a zábavná.

VRBA, Rudolf. O zachování stavu rolnického. Čech politický týdeník katolický. 1890, 22(25, 27), 4.

VRBA, Rudolf. *O zachování stavu rolnického: pořada úvah sociálně-politických*. V Praze: R. Vrba, 1889. 222 s.

VRBA, Rudolf. *Povaha moderního kapitálu: sociálně-politické úvahy o nutnosti zdanění pohyblivého kapitálu, o lichvě a vývoji novověkého peněžnictví: našemu rolnictvu i živnostnictvu na uváženu*. Praha: R. Vrba, 1892, 161 s.

VRBA, Rudolf. *Program české strany křesťansko-sociální*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1897, 42 s.

VRBA, Rudolf. *Světové zbrojení a Slovanstvo*. Praha: R. Vrba, 1915, 418 s.

VRBA, Rudolf. *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. Po konfiskaci nové, opr. vyd. V Praze: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899. 48 s.

VRBA, Rudolf. *Zkáza Slovanů za světové války: denník poválečný*. České Budějovice: R. Vrba, 1924, 2 sv. (263, 248 s.).

Zadlužené zemědělství: Exekuční prodeje. Hospodářský list: Příloha "Čecha". 1895, 1(10), 38.